

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ SEYFETTİN ÖZEĞE
KİTAPLIĞINDA BULUNAN "NAME" VE "İYE" İSİMLİ
YAZMA ESERLER**

Abdulkadir ERKAL*

600 yıllık gibi geniş bir zaman dilimini kapsayan Divan Edebiyatı devresinde kaleme alınan binlerce yazma eserimiz mevcuttur. Bu eserlerin pek azı bugün ilmi araştırmaya konu olmuş ve yayınlanmıştır. Muhteva ve şekil açısından çeşitlilik ve renklilik arzeden bu edebi eserlerimiz, diğer edebiyatlar gibi "*kendi devrinin hususiyetlerini, zevklerini, sanat telakkilerini, hurafelerini, itikatlarını, hakiki ve batıl bütün bilgilerini*"¹ taşınması ve çağına tanıklık etmesi bakımından bu eserlerin değerlendirilip, tanıtılması gerekmektedir.

Divan şairleri müşterek olarak yaşadıkları bir kültürü, aldıkları eğitim ve sahip oldukları yeteneklere göre çeşitli edebi türler ortaya koymuşlardır. Şair hangi ruh haleti içindeyse ortaya çıkardığı eserin muhtevası da o duruma uygunluk göstermektedir. Bir şair savaşa girmişse 'Gazavatname' gibi bir tür kaleme alacaktır. Tabiatın hoşlanıyorsa 'Bahariye', 'Murgname', tasavvufi yönü varsa 'Tevhid, Naat, Miraciye, Vahdetname vb.' türünde eserler yazacaktır. Şair ecdadına saygıdan dolayı 'Vefeyatname' yazıyor, katıldığı eğlenceleri anlatan eserine 'Surname' adını veriyor. Şehrengizler, Surnameler, Tarifnameler, Silsilenameler, Pendnameler, Kıyfetnameler vs. şairlerin kimliğini yansıtmakla kalmayıp, insan hayatı ve toplum hayatından da kesitler sunmaktadır. Bu örnekler burada sıralamayacak kadar çoktur.

Tanzimat sonrası edebiyatımıza baktığımız zaman edebi türlerde farklılaşmanın ve çoğalmının olduğunu görüyoruz. Tiyatro, roman, hikâye, gezi, tenkid vs. gibi türlerle edebiyatımız yeni taşır. Şiir bu türlerden kendini ayırır. Oysa Divan Edebiyatı, yukarıda bahsettiğimiz türleri sadece şiir yazın şekli ile bünyesinde barındırmaktadır. Divan Şiiri'nde roman, hikâye, tenkid, gezi, vs. gibi bu yeni türler hep olagelmıştır. Farklılık ifade ediş tarzıdır.

Bir edebiyat tarihinin çeşitliliği ve zenginliği bu türlerin ortaya çıkmasıyla belli olacaktır. Bunun için bu eserlerimizin bir bütün olarak muhteva yönünden incelenmesi ve edebiyat tarihinin muhtevaya göre yeniden tasnifi gerekmektedir.

Biz bu düşünceyle hareket ederek, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Salonu'nda bulunan yazma eserler arasında, eserin ismi '-name' ve '-iye' ile biten eserlerin genel bir tavsifini yapıp bu eserlerin muhtevalarını ortaya

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

¹ Agah Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, Enderun Yay., İst. 1980, s.7.

çıkarak, bu eserlerin türlerini belirlemek ve bu alanda yapılacak olan çalışmalara zemin hazırlamak istedik.

Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığında bulunan eserler alındıkları yere göre numaralandırılmıştır. Bunlar Ağah Sırtı Leved'ten satın alınanlar (ASL), Muahmut Muhtar Karahanoğlu'ndan alınanlar (MMK), satın alınanlar (SA), Seyfettin Özege'den alınanlar (SÖ) şeklinde kodlanmıştır. Seyfettin Özege Kitaplığında ASL: 639, SÖ: 330, MMK: 127, SA: 485 ve Bağış: 2 olmak üzere toplam 1583 adet yazma eser bulunmaktadır. Bu eserler içerisinde MMK, SÖ ve SA'da bulunan yazmaların büyük çoğunluğu beşeri ve dini ilimler ile ilgili olup, edebi eser oldukça azdır. Buna mukabil ASL'de bulunan eserlerin hemen hepsi de edebi eserdir. Bu yazma eserler arasında '-name' ve '-iye' ile biten 110 adet yazma eser tesbit edip incelemeye tabi tuttuk.²

Yazma eserler içerisinde farklı şairler tarafından yazılıp, aynı ismi taşıyan eserlerden sadece bir tanesinin muhtevasını verip, diğerlerinin ise sadece kayıtlı oldukları numaraları liste halinde verdik.³

Çalışmamızda bu eserlerin kayıtlı olduğu numaralarla beraber nüsha tavsifini yapıp, eserin konusunu kısaca özetleyerek, metinden bir bölüm sunma yoluna gittik. Amacımız fazla bilinmeyen ya da adı bilinip içeriği bilinmeyen bu eserlerin içeriğini sunup yeni çalışma alanları sağlamak ve ebedi türlerin belirlenmesi konusundaki çalışmalara katkıda bulunmaktır.

Bununla beraber bu yazma eserler içerisinde incelenerek yayınlanmış ya da tez olarak hazırlanmış olan eserlerin de bibliyografya kayıtlarını, o eserin incelemesinin sonuna ekledik. Çalışmamız bu yönüyle de bibliyografya özelliğini taşımaktadır.

² Bu eserler içerisinde bulunan Ahmediyye (SÖ 18658), Aşkname (MMK 92), Bazname (ASL 298), Ferahname (ASL 233), Kavşname (SÖ 18775), Müferrihname (SA 201), Şapurname (ASL 185) eserleri kayıtlı oldukları numarada bulamadığımız için incelemeye alamadık.

³ Seyfettin Özege Kitaplığında 'Mecmua' başlığı altında kayıtlı olan eserler incelemeye tabi tutulmamıştır. Kitaplıkta 150 adet Mecmua bulunmaktadır. Bu Mecmualarda da oldukça fazla sonu '-name' ve '-iye' ile biten eser mevcuttur. Fakat Bu Mecmuaların incelenmesi geniş bir zamana ihtiyaç olduğu için incelememiz dışında tuttuk.

BAHTİYARNAME:

ASL 474

202X145, 155X85 mm., 37 yk., 19 st., 2 stn., mensur, aharlı beyaz kâğıt, yazı talik, sahifelerde cetvel yok, sözbashlıkları kırmızı mürekkep, sırtı meşin, şirazeli, mukavva üzeri kaplama cilt, İst. Ta.:H.1039, Müst.:Muhammed b. Yahyazâde.

“On Vezir Hikâyesi” olarak da bilinen eser, H.601 tarihinde Semerkand’da Semerkand hükümdarı Taciddin Mahmud b. Muhammed Abdülkerim adına yazılmış olan “Lümeâtü’s-sirâc” adlı Farsça eserden tercüme edilmiştir. Bahtiyarname, bir çerçeve hikâyeye bağlı 10 ayrı ana hikâyeden meydana gelmiştir. Hikâye şehzade tarafından anlatılmaktadır. Kendisini idam etmek isteyen on vezirin hikâyesini anlatarak idamını geciktirmeye çalışan şehzade, bu hikâyeler sonunda on vezir idam edilir ve kendi kurtulur.

BALİNAME:

ASL 272

(?)

197x132, 140x80 mm., 21 yk, 21 st., rika yazı, nesir, cetvelsiz, başlıklar kırmızı mürekkepli, Farsça’dan çeviren Musa b. Mesud.

Eser, II. Bayezid zamanında Farsça’dan çevrilmiştir. Konu olarak cinselliği işlemektedir. Sorulması ayıp alan cinsel sorunlar ve cinsel mutluluğun sırlarını anlatan eser, cima’nın şekilleri, hususiyetleri ile erkek ile kadın avret yerlerine ağırlık vermektedir. Eser, konu itibarı ile cinsel sorunları içerdiği için ‘Bahname’ özelliği taşımaktadır.

BERBERNAME:

ASL 255, 417

Sabit (ö.1712)

Eser içinde bulunduğu mecmuanın 117^a-119^b varakları arasındadır. Mecmuanın 257 numaralı eseridir.

Baş : Nakl ider Çorluda bir kâşif-i râz
Bir civan-pâre dildâde- nûvâz

Son : Açılıp kâle-i ayş-ı câvid
Çıkdı güç ile tedârik-i ümîd

99 beyit olan eserde Sabit, Çorlu’da bir berber çırağının başından geçen olayları anlatmaktadır. Çorlu’da işinin ehli çok güzel bir berber çırağı vardır. Güzelliğinden dolayı herkes ona tıraş olmak için can atmaktadır. Çırak ayrıca diş çekmekte ve kan almakta da mahirdir. Aşıklarından biri, bir gün çırağı hile ile evine

çağırır. Evde meclis kurulmuştur. Oyuna geldiğini anlayan çırak kaçmak isterse de engel olurlar ve çırağı sarhoş ederek ona tecavüz ederler.

Konusu itibari ile günlük hayattan alınmış küçük mizahi hikâyeler gurubuna giren eser, hayatın çirkin ve kötü yanlarını anlatmak maksadıyla yazılmıştır.

*Pür kemâli di gözlük nerlik
San'atı olmuşdı berberlik*

*San'atı ol nice fitne-i ferâş
Tiğ-i mirrihden itmişdi tıraş*

*Müşteri yoksa eger sine sine
Ne kadar cânı tuya âyinesine*

*Gösterür âlem döndükçe safâ
Başka bir âlem imiş zevk-i nümâ*

*Görinür âyinesinde fi'l-hâl
Kürre-i hey'et-i iklim ü sâl*

*Olmuş âyine safında berber
Yeni dünya gibi*

.....
*Berber iskemlesi küsbi oldu
Şeyh efendiyle ehibba tutuldu*

*Saçlı şeyh oldu buna mağlub
Nelü kibirlik itse carub*

*Kadıya Cum'a idi yevm-i tıraş
Eyledi hafta sekiz atkını fâş*

*Yani kaldıkda başına buyruk
Âşık-ı zâra salardı kuyruk*

*Şâne-veş kim tokunursa teline
Sonra verirdi sakalın eline*

*Nâ-tıraşın biri meftûnı idi
Ser jülidesi mecnûnı idi*

*Yürüse berbere ol serv-i revân
Takılırdı yanına tasma-kırân*

BÜLBÜLİYE:

ASL 47

Birri (Mehmed Dede Manısalı ö. H.1128):

170x118, 120x70 mm., 78 yk., 15 st., nesih yazı, Müstensih Es-Seyyid Muhammed el-Vasıf, İstinsah tarihi 1117 H., metin kenarları çerçevesi, beyaz kâğıt, eser nesir ağırlıklı nasir-manzum karışımı.

Eser, bülbül ağırlıklı olmak üzere öttücü kuşların özelliklerini, hikâye ederek onların hayatlarından insanın ders çıkarması gereken yönlerini didaktik olarak anlatmaktadır. Bu eser Ömer Faudi'nin eserinin nesre çevrilmiş şeklidir.

“(4a) *El-hâk bu nüsha-i nadirde dil-pezir ki maksad-ı mübahat lisan-ı bülbül-i şeyda ve tuti-i guyadan suret münakaşada beyan-ı esrâr-ı hakikat ve makâm-ı ma'arize itmek üzere müretteb bir te'lif eseridir.*”

CÂMASBNAME:

ASL 427

Abdi Musa (15. Yy.)

208x150, 170x115 mm., 156 yk., 15 st., 2 stn., nesih yazı, Müst.: Ahmed b. Osman, İst. Ta.: 1019, sözbâşlıkları kırmızı, cetvelsiz, şemseli, miklaplı, kahverengi deri cilt, 5122 beyit.

Baş : Çok minnet ü şükr vü hamd-ı bî-hadd
Bir zât ki yok sıfatına add

Son : Tanrı rahmet eylesin ol kişiye kim
Bu benim yazım okuyup duâ kıla

Câmasbname masaldan mürettep bir manzumedir. Birbiriyle bağlantılı görülmeyle beraber bir çok hikâyelerden meydana gelmiştir. Câmasb, Bulkiya, Şahmaran ve Cihanşah vb. her biri başlı başına mevzuların birer kahramanı olup bunların etrafında ikinci derecede bulunan hikâye kahramanları da mevcuttur. Tamamen masal unsurlarıyla örülmüş olan eserin diğer bir özelliği de çeşitli vesilelerle Hz. Peygamber sevgisini ortaya koymasındır. Zaten eserin hareket noktası da budur. Zira, Bulkiya, Hz. Peygamber'in na'tını babasının kitabında okumuş ve ona aşık olmuştur. Bulkiya'nın başından geçenler Hz. Peygamberi aramak ve onu bulmak isteğiyledir.

Eser, Ş. Ali Bozkaplan tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. (Bkz.: Şerif Ali Bozkaplan, Abdi Musa Camasbname -Dil Özellikleri, Kısmi Transkripsiyon, Söz Dizini-, İnönü Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Doktora Tezi, Malatya 1989.)

*Şâh-ı mârân şöyle takrir eyledi
Bulkiyayı ta buna dek söyledi*

*İşidüp Câmasb bunı hayrân olur
Çarh elinden katı ser-gerdân olur*

*Ağladı bu kıssayı işidicek
Didi şâha ben de bundan gidicek*

*Ne sebep olur acep sen ölmege
Sorarin senden bu anı bilmege*

*Şâh-ı mârân eydür olsın diyeyin
Uşda kamusun önünde koyayın*

*Çıkuban çün sen odana varasın
İrtesi hammâma varup giresin*

*Giricek hammâma sen ben ölürem
Bu işe ben nice razı oluram*

*Sen revâ görür misin ben ölmege
Sen varuban şâd u hurrem olmaga*

CAMEŞUYNAME:

ASL 37

176x112, 115x60 mm., 14 yk (58^b-72^b arası) 13 st, nesih yazı, kırmızı söz başlık, siyah cilt, nesir.

Osmanlı saraylarında çamaşırları yıkamakla görevli olan kimselere 'Cameşuyan' denilmektedir. Bu eser de Arapça'dan tercüme olup, elbise ve kumaşlardaki lekeleri çıkarma yöntemleri anlatılmaktadır.

CEMŞİDNAME:

ASL 345

Ahmedî (ö. M. 1412)

270x195, 225x130 mm., 115 yk, 23 st., 2 stn., rika yazı, çizgili büyük boy beyaz kâğıt, mukavva üzeri bez kaplama, eser İstanbul Üniv. Ktp. TY.921 numaralı nüshadan istinsah edilmiştir, orijinal nüshanın telif tarihi H.847.

Baş: İlâhî senden istertüz inâyet
Bize rûz eyle tevfik-i hidâyet

Son : Sa'dallâh bu nazm irdi be-pâyân
İlâhî âkıbet mahmûd u gerdân

4798 beyit olan eser, konu itibari ile klasik bir aşk hikâyesidir. Çin fağfurunun oğlu olan Cemşid bir gün rüyasında Rum Kayser'inin kızı Hurşid'i görür ve aşık olur. Cemşid Hurşid'i bulmak için bir çok tehlikelerden geçerek Rum'a gelir ve Hurşid ile evlenir. Yapı itibarı ile Hurşid ü Ferahşad mesnevisine de benzemektedir.

Eser Mehmet Akalın tarafından yayınlanmıştır. (Bkz. Mehmet Akalın, Ahmedi, Cemşid ü Hurşid –İnceleme-Metin-, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay. Ankara 1975.)

*Cenâb-ı kudsden çün irdi tevfik
İdelüm ışk işlerini tahkik*

*Hakun adıyla dayım söze bünyâd
Ki sözüm işiden kişi ola şâd*

*Bugün ben nağmei ol resme idem sâz
Ki bülbül dahi olamaya ana dem-sâz*

*Muhayyerdür sözümnden cümle uşşâk
Irakıla Sıfahan ana müştâk*

*Sözi bir perdede eyleyeyim sâz
Ki ide zühreyi vâlih ol âvâz*

*Varıdı Çinde bir sultân-ı dânâ
Kim olıdı kamu işde tuvanâ*

*Hakun halkına dâyim dâd iderdi
Cihânı adl ile âbâd iderdi*

*Melik kim olmya anda adlıla dâd
Az ola mülkden olur ise şâd*

ÇOBANNAME:

Aydınlı Ömer Ruşeni (15. yy.)

ASL 469

205x160, 142x186 mm., 26 yk., ortalama 19 st, 2 stn., rika yazı, deri cilt, eserin sonunda bir terci-i bend bulunmaktadır. Sahife kenarlarında metinde geçen bazı kelimelerin anlamları verilmiştir. İst. ta. ve müst. belli değildir.

Baş : Hamd-ı nâmahdûd ve senâ-yı nâma'dûd .. (Mensur önsöz)

Son : Kıssa-i Çoban için ey ehl-i dil
Fahr-i cihân fâhrini târîh bil

Eser, Hz. Musa ile bir çoban arasında geçen olayları anlatmaktadır. Konusu itibarı ile dini bir hikâyedir. Konu Mevlana'nın Mesnevi'sinden alınmıştır. Hz. Musa Tur dağına giderken yolda bir çobana rastlar. Cahil olan çobanın tanrıya yakarış şekli Hz. Musa'yı kızdırır ve çobanı azarlar. Çoban bu duruma çok üzülmüş ve Allah'a yalvarmaya başlar. Allah Musa'ya vahiy yolu ile yaptığıının çok yanlış olduğunu, zahire önem vererek çobanı kendisinden ayırdığını, çobanın sözlerinin gönül diliyle söylenmiş samimi sözler olduğunu bildirir ve çobandan özür dilemesini emreder.

*Gözleri yaşla dolup ağladı
Aşk oduyla yüreğini dağladı*

*Ağlayu ki inleyü irüb figân
Sözler gezmekde iken nâgehan*

*Gördi düşüb bir yire ol afitâb
Öyle yatur mest ü harâb-ı dibâb*

*Musa'yi İmrân olub bi-karâr
Düşdi revân üstine bi-ihiyâr*

*Sürerdi çobanın yüzine yüzünü
Sildi yen ile yüzünü gözünü*

DERENAME:
Sabîr (8.1712)

ASL 255, 417

210x135, 160x76 mm., Eser, içinde bulunduğu mecmuanın 113-117 varakları arasındadır. 19 st., 2 stn., talik yazı, sahifelerde cetvel yoktur. Zencirekli, miklaplı, gömme orta şemseli, sırtı meşin koyu kahverengi deri cilt.

Baş : Zümre-i şifteden bir sühând
Söyledi nakle sezâ bir pâbend

Son : Ol zamanda duyulup menkıbesi
Kaldı ol şahsa lakab söz ebesi

Eserin diğer ismi 'Hikâye-i Tonlu Dere'dir. Eser, hayattan alınmış küçük mizahi bir hikâyedir. Ruscuk'ta yalancı ve hilekâr ve aynı zamanda kadın düşkününü

Söz Ebesi lakabıyla tanınan bir adamın yolda gördüğü Ermeni güzelini elde etmek için kadın kılığına girerek düştüğü gülünç durumları anlatmaktadır. Tasvirler ve teşbihler oldukça kabadır.

*Gezerek gördi bir ülfete nigâr
Gül-beden gonca-dehen lâle-izâr*

*Gör-di bu sureti ol şifte-hâl
Hüs-ninde oldı açıktan meyyâl*

*Vardı dâmânını takbil itdi
Ağladı hâlini tafsil itdi*

*Hâline vâkıf olunca üstad
Didi hayfa yok imiş isti'dâd*

*Sen yine eski har ü eski palân
Kaçan adem olacaksın hayvân*

EDHEMNAME:

ASL 417

Sabit (18. Yy.)

225x160, 172x100 mm., Eser içinde bulunduğu mecmuanın 139^b-166^a varakları arası. Talik yazı, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, cetvelsiz, orta şemseli, sırtı vişne rengi, üzeri mukavva deri cilt. 1003 beyit.

Baş : Hamd ana kim olup müdebbir-i arş
İtdi zill-ı hümâ-yı fazlını ferş

Son : Bedelâl ü behod fîrûşi-i gül
Beşekîb ü sabûri-i bülbül

Belh şehrinde gündüzleri sakalık yapan geceleri de ibadetle geçiren Edhem isimli genç, bir gün su tulumunu kralın sarayına yakın yerde doldururken gözül pencerede bir kıza takılır ve ona aşık olur. Bu kız kralın kızı Hüma'dır.

Sabit'in bu eseri yarımıdır. "Edhem ü Hüma" olarak da bilinen eser yayımlanmıştır. (Bkz. Turgut Karacan, Sabit, Edhem ü Hüma, Sivas 1990.)

Seyfettin Özege salonunda ayrıca Na'ti Mustafa'nın eseri de bulunmaktadır. (Na'ti Mustafa, Edhemname, ASL 54.)

*Râyiz-i cilve-âzmâ-yı makâl
Ablak-engîz-i arsağâh-I hayâl*

*Vericek ceş-i nazma pirâye
Böyle at saldı saf-ı ma'nâya*

*Belde-i Belh içinde Edhem nâm
Var idi bir cevân-ı nâz-hurâm*

*Rûyına konmuş idi çâr ebrû
Bir murabba nişeste vefk-i nigû*

*Olmuş ol tâk-ı ebrû-yı pür-tâb
Ka'be-veş çâr mezhebe mihrâb*

*Mâtem-i hüsn için o hat-ı siyâh
Kara giymişdi hümçü Beytu 'l-lâh*

*Kendisi bir büt-i mu'azzam iken
Hâcibi secdegâh-ı âlem iken*

*Müte'abbid vücûd-ı müflih idi
Müteheccid cevân-ı sâlih idi*

*Cezbe-i ışkıla gelüp vecde
Dâim eylerdi hazrete secde*

FAKRNAME:
Aşık Paşa (1272-1332)

ASL 641

Mikrofilmden fotokopi edilmiş. 15 sayfa, 14 st., 2 stn., harekeli nesih yazı.

Baş: Allah adın yine getirdik dile
Kim bize ol padişah rahmet kıla

Son: Rahmetünden bunları ayırmagıl
Bunları dizârdan ayrı kılmagıl

201 beyit olan eserde şair, alçak gönüllülüğü, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmeyi ele almaktadır. Allah, türlü renklerle bezediği 'Fakr' isimli kuşu, konacak bir yer bulması için uçmayı emreder. Kuş sırasıyla, arş, kürsî, cennet, güneş ve yeri dolaşır, Adam, Nuh, İbrahim, Musa, Davud ve İsa'ya uğrar. Fakat hiç birinde durmayarak Ahmed (Muhammed)e gider ve onda karar kılar. Çünkü o gani iken kendini fakir bilmiştir ve bununla övünmüştür.

Konu itibari ile tasavvufi bir eserdir. Bu mesnevi Agah Sırrı Levend tarafından yayınlanmıştır. (Bkz.: Agah Sırrı Levend, "Aşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Mesnevisi", TDAY Belleten 1953, Ankara 1954, s.205-253.)

*İbrahimde dahi dutmadı karar
Kılmadı anun sözine i'tibâr*

*Gitdi andan yine bir yâr isteyü
Yani bir toğrı vefâdâr isteyü*

*Dâvud geldi bu kez menzil-i yakîn
Didi Dâvuddur halife-i zemîn*

*Dâvud ider Fakr'a gel yâr ol bana
Yâr olursan hoş vefâ kılam sana*

*Ben halifeyim bu âlem üstine
Cinniyu periyü âdem üstine*

*Zebûrı virdi bana rabbü 'l-enâm
Âleme hüküm iderim bugün tamâm*

FAZİLETNAME:

ASL 439

Hafızoğlu Derviş Muhammed Yahya (Yemini) (16. Yy.)

218x150, 164x110 mm., 252 yk., 15 st., 2 stn., Cedveller ve sözbaşlıkları kırmızı, harekeli süllüs yazı, aharlı kâğıt, telif tarihi H.925/M. 1519. 7409 beyit.

Baş : Evel yâd idelüm hayy ü kadîm
Diye bismillahirrahmanirrahîm

Son : Tamam oldu gözüm nûrı bu nâme
Eger eksik ise tutun tamâme

Konusu itibari ile didaktik olan eser, Hz. Ali'nin biyografisi niteliğindedir. Fakat onun yaşayışı, hayatı, menkıbeleri etrafında olaylar ele alınıp değerlendirilirken, aynı zamanda da Hz. Muhammed, Ehl-i beyt, on iki imam sevgisiyle de beslenmiştir. Eserde Hz. Ali'nin 19 fazileti tek tek izah edilirken İslam tarihine ait bazı olayların Alevi-Bektaşî ananesi doğrultusunda yorumlanması dikkat çekmektedir.

Eser, Yusuf Tepeli tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. (Bkz.: Yusuf Tepeli, Yemini-Faziletname –Giriş-İnceleme-Metin-Gramatikal İndeks-, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum 1994.)

Kerâmet Nümûden-i Haydar Der Şikem-i Máder

*Alinün fazlına yokdur nihâyet
Velî bir şemmesin idem rivâyet*

*Kaçan şerh ide dil sırr-ı nihânı
Kalur kasır dimekde bu beyânı*

*Meger Hakdan ire fazl u inâyet
V'eger-ni kanda olur şey'ide takât*

*İrişürse ger fazl-ı ilâhi
Beyâna gelür işbu medh-i şâhi*

*Ki tâ ben agzumı açup uram dem
O demden kim dem-i İsâ bn-i Meryem*

*Gel imdi dinle Haydardan vilâyet
Bilenler böyle kıldılar rivâyet*

*Benî Abbas bunı böyle buyurdu
Alinün anası kaçan uyurdu*

*Rasûlullâha ol ma'lûm olurdu
Aliyile gelüp sohbet kılurdu*

FERHADNAME:

ASL 263

Lami'i Çelebi (ö. 1532)

205x130, 155x78 mm., 166 yk., 17 st., 2 stn., harekeli nesih yazı, cetveller ve sözbaşlıkları yaldızlı, çerçevesi, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, sarı avrupa kâğıt, salbekli, Orta şemseli, kahverengi deri cilt, 5043 beyit.

Baş: Be denâ bis'mikellahümme nazmen
Feyessir nahvü sübli'r-rüşdi azmen

Son: Olup can u kadehden denk medhüş
Yatam tâ haşre dek ser-mest ü hamûş

Eser, Ali Şir Nevayi'nin Ferhad u ü Şirin'inin tercümesi olmakla birlikte Lami'i Çelebi'nin esere getirdiği yenilikler ve farklılıklarla telif eser niteliği taşımaktadır. Konu itibari ile Çin fağfurunun oğlu Ferhad'ın yaptığı kahramanlıkları ve Şirin'e olan aşkını anlatmaktadır.

Eser Abdulkadir Erkal tarafından Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmıştır. (Bkz.: Abdulkadir Erkal, Lami'i Çelebi –Ferhad u Şirin (Ferhadname) İnceleme-Metin-, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1998.)

*Ki çün Ferhad su açmağa gitti
Haber bir yel gibi Şirine yitdi*

*Urup su gibi hâk pâyine rû
Didi ey yâ küfi gel serv-i dil-cû*

*Selam eyler Mihin Banu kapuna
Beni sür'atla gönderdi tapuna*

*Ki hazır olmadın seen serv-i azâd
Güşâd-ı bend-i âb itmez o üstâd*

*İşidüp bu peyâmı ol nigârın
Yile virdi su mânendi kararın*

FEYZNAME-İ İLAHÎ:
Misâlî (ö. H.1017)

ASL 412

220x150, 165x106 mm., 36 yk., 2 stn., 17 st., rika yazı, beyaz kâğıt, başlıklar ve metindeki harf ve rakamlar kırmızı mürekkepli, siyah bez cilt, ist. Tarihi: H. 1257, 1056 beyit.

Baş: Satr-ı bismillahirrahmanirrahim
Âdem ü Havvâdır ey diyü recim

Son: Hem bu bin elli altı beyt oldu tamâm
Otuz üçünüz sûd dir vesselâm

Eser, rakam ve harflerin sırrından Allah'ın hikmetlerini ortaya çıkarmak için yazılmış tasavvufî bir eserdir. İlk önce Bismelenin ne anlama geldiğini manzum şekilde anlatan şair, sonra rakamlar ve harflerin ne manaya geldiğini ve Allah'ın bu rakam ve harflere yüklediği hikmeti ve sırları ortaya koymaya çalışıyor.

*Gel berü dinle salât esrârını
Görmek isterisen Hakkın dîdârını*

*Mustafaya oldu elli vakit namaz
Anladın mı ne işâretdür bu râz*

*Sonra tahfif itdi Yezdândan
Pişe geldi oku gül-i rahmandan*

*Beş namazı yine üç kısım eyledi
Hem hazer Cum'a vu sefer eyledi*

*Oldı on yedi hazer on bir sefer
Cum'a on beş oldı hem ezkâr-ger*

*On yedi ile on biri cem' eyle var
Tâ ola yigirmi sekiz âşikâr*

FİRKATNAME:
Halilî (15. Yy.)

ASL 554

220x160, 158x121 mm., 129 varak, 13 st., çift cetveli, mısraların aralarında çift cetvel çekilmiş, nesih yazı, bölüm başlıkları kırmızı mürekkepli, 1334 beyit.

Baş: Bi-ismi'n-nümalik el-hüsnu'l-cemil
Bi-hamdillah zi el-fazlu'l-Celil

Son: Söztün yüzünden alduk çün nikabı
Didük Vallahu a'lem bi-savâbi

Eser tasavvufi-hasbihal türündedir. İran taraflarında öğrenim görmekte olan Halili, arkadaşının ısrarı üzerine İznik'e gelip yerleşir. Burada dolaşırken 'sevgili'yi görür ve bu güzele aşık olur. Ona olan aşkını bir mektupla bildirir. Bunun üzerine sevgilisi tarafından İznik'ten kovulur. İstanbul'a gider. Eser, şairin çile ve ızdırabını geniş olarak verdikten sonra, şairin teslimiyet duygusu içinde sabr etmeye karar vermesiyle biter.

Eser O. Kemal Tavukçu tarafından Yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. (Bkz.: O. Kemal Tavukçu, Halili –Firkatname- İnceleme Metin, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1993.)

*Dönüb didi ki iy yâr-ı vefâ-dâr
Bana ma'lûm durur bu cümle güftâr*

*Dilünde ışk narından yakılmış
Muhabbet ipi boynuna takılmış*

*Esir itmiş seni bir serv kâmet
Anun-çün başuna kopmış kıyâmet*

*Çü derd-i ışka olmuşsun giriftâr
Kılursun nâle vü feryâdı nâçâr*

*Velikin işbu feryâdile bitmez
Yeter âh eyle bu âhile bitmez*

*Gerekdür sana bir söz ehli sırdaş
Ki sırrı canda duta itmeye fâş*

FİRUZNAME:
Firûzî (?)

ASL 31, 80

184x118, 142x78 mm., 11 yk. 27 st., nesih yazı, aharlı kâğıt, cetveller altın yaldız, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, sırtı ve köşeleri siyah meşin, mukavva üzeri siyah bez kaplama cilt. İstinsah tarihi: H. 1190, Müstensihî: Sadık b. Kâşif.

Baş: Gel evvel eyle ey kilik-i rakam-sâz
Hudâ ismiyle sen tahrîre âgâz

Son: Anun rûhına rahmet kıl İlâhi
Duâyile ana Firûzî gâhi

Eser konu itibari ile hat sanatı ile ilgili olup, manzum şekilde harflerin yazılış şekillerini anlatmaktadır.

Harfu 'l-elif

*Elif böyle gerek ra'nâ görine
Görenler tâ ki süre gözlerine*

*Görine serv gibi rast-ı bî-hâm
Başından san bırakmış yar-ı perçem*

Harfü 'l-bâ

*Çü bâyı eyledi üstâd tâlim
Başından çekdi anın bir nokta vü nim*

Harfü 'l-râ

*İşit bâ ile râdan bir hikâyet
Ki üstâd eyledi böyle rivâyet*

*Mukaddem re'is bâyi ey huredmend
Yazup pes ile râyı ana peyvend*

*Beyâzına sığa bir nokta anın
Ki hakkı bu durur bâ ile rânın*

GAVRİYYE:

ASL 293, 296

Nakş-i Akkirmanî (Nizamoğlu Ali Nakşi) (ö. 1062 H.)

200x143, 168x95 mm., 103 yk., 17 st, 2 stn., nesih yazı, sarı kâğıt, İstinsah tarihi; H.1278, Müstensih; Bende-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, Eserin telif tarihi; H.1047, başlıklar ve cetveller kırmızı mürekkeplidir. Cilt, deri ve miklaplıdır.

Baş : Gel berü ey derdi yoldâş eyleyen
Râh-ı aşkda gözlerin yaş eyleyen

Son : Karar it Nakşiyâ kaldır devâtı
Ki yakdın nâr-ı aşkına kâinâtı

Eserde başlıklar ayet ve hadislerden ibaret olup, bu ayet ve hadislerin manzum şekilde açıklanmasından ibarettir. Klasik bir nasihatname konulu eser, insan hayatındaki keşfedilmeyen derinliklerine inerek, insanın dünya üzerindeki fonksiyonu anlatılmaktadır. Sosyal hayatta insanın iç içe olduğu bazı durum ve kavramlara da yer veren şair, bu durum karşısında insanın nasıl davranması gerektiğini tasavvufi açıdan anlatmaktadır.

4029 beyit olan eserin tamamında tasavvufun âdâb ve erkânı, tartışmalı olan bazı meseleler, tasavvufi terim ve istilâhlar üzerinde durulmuştur.

*Gel bir vây-ı derdi yoldaş iyleyen
Râh-ı aşkda gözlerin yaş iyleyen*

*Depredüp nâzik dehânın vir haber
Ol haberden cûşa gelsün bahr u ber*

*Bülbül-âsa gözlerin kan ile gel
Bağa gir gülşende efgân ile gel*

*Her ne kim lutf itdi hâlık it beyân
Hasta dille ide ta kim dide-i kan*

*Kim biline iş bu esrâr ey aziz
Sâlikâne ola ahur iş bu iz*

*Kim okursa iş bu dersi ey hümâ
Ola ahır âşika ol reh-nümâ*

*Anlana ki dâlâ adın senin
Ki uruldu böyle bünyâdın senin*

*Çünkü sensin her seher feryâd iden
Râh-ı aşkda cânını abâd iden*

Bu fasıl ten nedir ve gönül nedir ve böyle dimekten sevâd nedir beyân ider:

*Ala ey bülbül yâr-ı vefâdâr
Dehân aç söyle zeyn olsun bu güldâr*

*Haber vir bü-yî dilberden sen ey dost
Yanup aşk oduna âşık soba-i post*

*Çıkar deryâ-i dilden güher-pâk
Ki itsün müşteriler sinesün çâk*

GAZAVATNAME:
Suzi Çelebi (16. Yy.)

ASL 3

190x118, 152x80 mm., 18 st., 2 stn., nesih yazı, 47 yk., mukavva üzeri ebrulu kâğıt kaplama, sırtı siyah meşin cilt, müst.: Ahmed b. el-Hac Osman, ist. ta.: H. 1071, ortalama 1700 beyit.

Baş: Gel ey bezm-i safânın cür'a-nûşu
Yine mestâne kıl cûş u hurûşu

Son: Bahâri vaslına irdi anda
Nihâli meyvesin derdi anda

Eser, Mihaloğlu Ali Bey'in gazalarını anlatmaktadır. Bunun yanında akın ve akıncıların hayatlarını da tasvir eden şair, Pençekçi Sinan Bey'in hikâyesini de anlatmaktadır.

*Zihi âyîne-i câm-ı münevver
Zihi hüsn ü cemâl Allahu Ekber*

*Bu hüsn itmiş Kelimullahı şeydâ
Nutekim Tûr-ı Sînada tecellâ*

*İşâret kıldı ol Sultân-ı âli
Huzûrına getürdiler Mihâli*

*Didi ey nik-baht u hûb-fercâm
Beşâretdür sana kim buldun İslâm*

*Yerün evvel od idi gülşen oldı
Derûnün tîre idi rûşen oldı*

*İnâyet bahrı mevc urdı tarab-nâk
Seni cezbeyledi ey katra-i hâk*

HAYRETNAME:
Lamî'i Çelebi (16. Yy.)

ASL 191

Büyük boy kareli defter, eser Fatih Millet Kütüphanesi 380 numaralı nüshadan istinsah edilmiştir, 23 st., 2 stn., 15 yk..

Baş: Elâ ey pür-fîsûn-ı işve vü nâz
Vefâ bostânına serv-i ser-efrâz

Son: Sükûtundur fazilet dembedem bil
Yüri mihr-âver dehân kıl u kâle

Eser, cebin, sürme, zülf, i'zar, ruhsar, tuğ, hal-ı pür hal, ben, dehan, dendan, leb, zûnahdan, gerden, makrome, sine, kamet, bazu, hınna, ayine, nan, şikem, miyan, pay gibi terimlerin izahatlarını içermektedir. Eserin sonunda 'Şeyyillahi Şair' başlıklı bir de uzun manzume vardır. Hayretname, şekli, konusu ve yapısı itibarı ile şehrengiz özelliği taşımaktadır.

Sıfat-ı Ruhsâr

*Ruhundadır pertev-i nûr-ı İlâhi
Ki idrâk idemez gözler kemâhı*

*Behiştî Adendür didâre-i mazhar
Harim-i Ka'bedür pâk u münevver*

*Felek girdâr-ı mir'ât-ı safâdur
Bir gözün âyine-i âlem-nümâdur*

Sıfat-ı Tuğ

*Anun üstünde ol tuğ-ı mücevher
Şu'âi mehtâb-ı mihr-i münevver*

*Nihâl-i gül diridüm ana her bâr
Eger olsa nihâl-i gül-i güher-bâr*

HAYRİYE:
Nâbi (1642-1712)

ASL 310

196x118, 162x68 mm., 41 yk, 21 st., 2 stn., talik yazı, sözbaşığlı kırmızı, cetveller yaldız, 1^b tezhipli, üzeri siyah bez cilt, ist. Ta.: H. 1153, Müst.: Abdullah el-Hüsni bin Aliyyü'l-Kayseri, 1660 beyit.

Baş : Hamd ol Allâhü azîmü'ş-şâna
Mübdi-i dâire-i imkâna

Son: Saklaya kurre-i aynın mevlâ
Her umûrında mu'în ola ana

Eser, Nâbi'nin oğlu Mehmed Çelebi için yazdığı nasihat türü eserdir. Nâbi, oğlunun dini ve ahlaki bilgileri öğrenmesini isterken, hayatta karşılaşacağı bir takım problemleri yenmede oğluna yol gösterir.

Eser, Yrd. Doç. Dr. Mahmut Kaplan tarafından yayınlanmıştır. (Bkz.: Mahmut Kaplan, Hayriye-i Nâbi –İnceleme-Metin-, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1995, 313 s.)

*Hâzır u nâzır iken Hazret-i Râb
Eyleme terk-i mûra'ât-ı edeb*

*Süfehâ ile müdâra eyle
Enbiyâ kavlini icrâ eyle*

*Enbiyâ mesleğini eyle kabul
Oldı me'mûr mudârâya Resûl*

*Bî-müdârâ olmazsun râhat
Fahr-i âlem didi 're's-i hikmet'*

*Bî-sebeb halk ile gavga itme
Terk-i bârû-yı müdârâ itme*

HİLYE-İ HAKANİ:
Hakânî Mehmed Bey (ö. 1606)

ASL 24

190x117, 145x82 mm., 21 yk., 19 st., talik yazı, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, miklepli ve şemseli deri cilt, İst. Ta.: H. 1084.

Baş: Besmeyleyle idelüm feth-i kelâm
Feth ola ta bu mu'amma-yı benâm

Son: Olmadı bin yedi tarihi tamâm
Bu risâlem de tamâm oldu tamâm

Eser, Hz. Peygamber'in sûret ve sûret özelliklerini ihtiva etmektedir. Her uzuv için ayrı bir bölüm içeren eser, önce sûret (dış yapı) sonra da sûret (iç yapı) özellikleri anlatılmıştır. Hakani'nin Hilye'si Divan Edebiyatı'ndaki Hilye türünün ilk eseri olması bakımından da önemlidir.

Hakani'nin Hilye'si yayınlanmıştır. (Bkz.: Numan Külekçi, Hakani –Hilye, Erzurum 1988; İskender Pala, Hilye-i Saadet, Ankara 1991.)

*Sînesi gâyet ile vâsi idi
Nûr-ı sâti' gibi hem lâmi' idi*

*Vas idenler o felek-tâvûsun
Didiler etli idi pehlûsun*

*Şoll kadar ak idi ol sadr-ı kebîr
Anı sanırdı gören bedr-i münîr*

*Didi ashâb edip ekser tasrih
Ak gül gibi beyaz idi sahîh*

*Feyz-i nûr itse nola sadr-ı Rasûl
Mahsen-i nûr-ı hidâyet idi ol*

*Olmasa sînesi yenbû-i hikem
Levha yazmazdı bu ahkâmı kalem*

HİLYE-İ ÇEHÂR-YÂR-I GÜZİN:
Cevri (ö. 1654)

ASL 25

190x117, 145x82 mm., eser içinde bulunduğu mecmuanın 22^a-26^a yaprakları arasındadır. 19 st., 2 stn., talik yazı, miklepli, şemseli deri cilt, 145 beyit.

Baş: Minne Allaha ki ber-vech-i kelâm
Âdeme kıldı i'tâ hüsn ü cemâl

Son: Kalem-i nâzım-ı pâkize-kelâm
Virdi bin ellide bu nazma nizâm

Eser, Dört Halife'nin suretlerini tasvir etmektedir. Hz. Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin fiziki özelliklerini anlatmaktadır.

Eser yayımlanmıştır. (Bkz.: Abdulkadir Erkal, "Türk Edebiyatı'nda Hilye ve Cevri'nin 'Hilye-i Çâr-Yâr-ı Güzin'i", Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 12, s.11-131, Erzurum 1999.)

*Nakl eyle böyle olundı tahkîk
Hilye-i Hazret-i Sâdik-ı akîk*

*Hilyesin vâsf iden erbâb-ı sühân
Başlamış kâmet-i Mevzûnundan*

*Ya'ni itmişdi anun sun'-ı Hudâ
Kâmet-i sadra hırâmân-ı belâ*

*Serv idi güşen-i sîdka ol kad
Ger tavil olsa degil müsteb'ed*

*Mescid-i dine iden anı imâm
Kâmetin itdi sûtûn-ı İslâm*

HUBANNAME:
Enderunlu Fazıl (19. Yy.)

MMK 94

220x157, 180x105 mm., talik yazı, Eser Fazıl külliyyatı içinde 122^b-147^a arasında, 22 st., 2 str., sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, çerçevesi, kapak sarı karton kâğıt, 950 beyit.

Baş: Hamd ol Allah-ı azimü'ş-şâna
Hüsn-i cân-sûz viren insâna

Son: Kâşem-i bâb-ı inâyet edebe
Tövbe Yârâb hatâdan tövbe

Eser, çeşitli ülkelerin erkek güzellerini ya bizzat görerek veya duyup öğrenerek kendi anlayışı içerisinde tasvir etmektedir. Eserde, Hindistan, Acem, Bağdat, Mısır, Habeş, Yemen, Mağrib, Cezayir, Tunus, Hicaz, Şam, Anadolu,

Haleb, Rumeli, Aadlar, İstanbul, Rum, Ermeni, Yahudi, Çingene, Tatar, Arnavud, Boşnak, Gürcü, Çerkes, Flemenk, Fransız, İspanya, İngiliz, Nemçe, Moskof ve Amerika güzellerinin tasviri vardır.

Zikr-i hubân belde-i Anadolu

*Anadolu güzeli hâkidür
Fıtrat üzre bütün bâkidür*

*Ya'ni ne şive-i refât bilür
Ne dahi hurde-i güftar bilür*

*Sâde-dil cümlesi ile fıtrat
Ekseriyesi bil ehl-i cennet*

*Olsa rüy-i mehtâbân gibi
Bileyim sûret-i bîcân gibi*

Der beyân-ı Hindistan

*Hârdır memleket-i Hindistan
Hiç beyâz olmaz o yerde hûbân*

*Şehvet-i nefsi dahi fâsiddür
Çünkü bâtınları çok bâriddür*

*Çok beşer unsûr-ı nâriyyeleri
Hiç sefid olmaz imiş lihyeleri*

*Karaca kuruca hûbânlardur
Şive ve işvede hayvânlardur*

HURŞİDNAME:

ASL 402

(?)

230X160, 180X100 mm., 22 yk., ortalama 15 st, 2 stn., kalın beyaz kâğıt, talik yazı, başlıklar kırmızı mürekkepli, sırtı ve köşeleri meşin, mukavva üzeri siyah bez kaplama.

Baş : Kerimâ pâdişâhi lâ yezâlî
Ki yokdur sun'unun asla zevâlî

Son : Ki zirâ fâl-i şî'rdür bu câna
Bu niyyet kim muazzer geldi sana

Eser konu itibari ile bir fal kitabıdır. Yapısı itibari ile kura fâlname olan eser:

Al imdi kur'ayı eline ey şâh
Oku bir Fatiha üç Kulhuvallah

Salât eyla resûle etme ihmâl
Var imdi levh-i Hurşid üstine Sal

beyitlerinden, kur'anın Hurşid harflerinin yazılı olduğu bir cetvel üzerine atılacağı anlaşılmaktadır. Eserde fâl için köşeleri üzerine ha, re, şin, ya, dal (hurşid) harfleri yazılı bir zar kullanılacağı, üstte gelen harfin delâlet ettiği yıldızın ifade ettiği anlam için o yıldızla ilgili beyitlere bakılması gerektiği, tekrar atılacak kur'ada gelen harfin ait olduğu kuşlar için nazmedilmiş beyitlere, oradan hayvanlara, oradan da peygamberlere ulaşılacağı anlatılmaktadır. Falın sonucu ise her peygamberin adının altında yazılmıştır.

*Kerimâ padişâh-ı lâyezâli
Ki yokdur sun'unun asla zevâli*

*Yoğiken âdemi insâni den ol
Kamu müşkilleri âsân iden ol*

*Kamuya ol virüpdür taht u tâci
Tabib oldur kılur derde ilâci*

Kevâkib-i Utarid

*Belki utarid benim ey şehsuvâr
Defterimdedür kamu her nekim vâr*

*İmdi sen kirâ'at it bir göreyim
Her ne gelürse sana diyüvereyim*

Harf-i sin

*Harf-i sin açdı sana yüz
Anı tut kim ne emriderse karpuz*

Kevakib-i Mirrih

*Ki mirrih-i felek dirler bana bil
Diyem sana ne kim varısa müşkil*

*İdüp niyyet katımda kıraaâ' Sal
Cevâb idem ne ise ahvâl*

HÜMÂYUNNAME:

ASL 520, 535

Vâsî (Ali b. Salih) (8. H. 950)

236x136, 185x87 mm., 341 yk., 27 st., nesir, talik yazı, sözbâşlıkları kırmızı, 1^b tezhipli, mukavva cilt, sahifeler yaldızı çerçeve.

Hümâyunname, Sanskritçe yazılmış ve Pança Tantra adı altında toplanmış olan Kelile ve Dimme'nin tercümesidir. Bilindiği gibi Kelile ve Dimme hayvan hikâyelerini içermektedir. Eser, Hüseyin Baykara zamanında Kâşifi Hüseyin Vâiz tarafından *Envâr-ı Süheylî* adıyla Farsça'ya, Vasi tarafından Farsça'dan Türkçe'ye *Hümâyunname* adıyla çevrilmiştir.

İBRETNÜMA:

ASL 146

Şemseddin Sivasî (16. Yy.)

205x145, 145x90 mm., Eser, içinde bulunduğu mecmuanın 1^b-173^a yaprakları arasında. Sözbâşlıkları kırmızı, sahifeler cetvelli, miklepli, gömme orta semseli, yaldız zencirekli, yıpranmış deri cilt, 4500 beyit.

Baş: Sübhâne alâ lehü'l-müste'an
Led' vallahi fi-küllü'l-avâm

Son: Okıyanı dinleyeni yazanı
Rahmetinle yarlıgagil yâ gâni

Eser, Feridüddin Attar'dan tercüme hikâyeler anlatmakta ve bu hikâyelere bağlı olarak ibretler sunmaktadır. Bu hikâyeler, Hz. Süleyman, Nuşirevan, Şeyh Hâce-i Zengi, Ebü'l- Fazl Hasan, İbrahim bin Edhem, Sultan Mahmud, Şeyh Şibli ile Ekmekçi, Hz. İsa, Zâhib ile Ebü'l- Kasım-ı Hemedani, Mansur-ı Hallac, Hz. İbrahim, Hz. Eyyub, Bayezir ile Tersa, Sultan Mahmud ile Divane, Hz. Yusuf, Sultan Ebu Said, Sultan Mahmud ile Ayaz'ın vefatı, Pehlul Hikâyesi, Şefik-i Belhi, Kıyamet ve mahşer gününde bir insanın hali, Hz. Musa, Hasan Basri, Bayezid-i Bestami ile Kallaş, İbnü'l Mübarek ile Gulam, İskender-i Zülkarneyn, Bütürçmihir ile Nuşirevan, Zenbur ile Mur, harun Reşid ile Zübeyde, Fatımatü'z-Zehra, Ebubekir, Sufyan-ı Sevri hikâyeyelidir. Eser, konu itibare ile tasavvufi özellikler taşımaktadır.

Hikâyet-i Divâne

*Var idi bir kişi der şehr-i Bağdad
Tekellüm etmeden olmışdı âzâd*

*İşidilmezdi andan cümle yek harf
Ma'âni bahrine olmuşken ol harf*

*Didiler ana ey Mecnûn-ı âzim
Sükûna niçün olmuşsın mülâzim*

*Cevâbında dedi ol şahs idüp nâz
Kimesne yok kime ben söyleyem râz*

*Didiler ana ey mecnûn-ı bi-dâd
Tolidur merdümile şehri-i Bağdad*

*Ki âlemler kamu merd-i yegâne
Fesâhetde kamu ferd-i zamâne*

*Âcebdür anları sen görmemişsin
Olarun hizmetine ermemişsin*

*Cevâbında dedi ol merd-i hoş-hâl
Sayılmaz bunda gûyende-i fâl*

*Bu yolda öldürür merd-i ayâzı
Ki çekmezler gam-ı ferdâ u mazi*

İSKENDERNAME:
Ahmedî (15. Yy.)

ASL 275

213x145, 145x90 mm., 180 yk., 19 str., 2 stn., talik yazı, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, yazı yer yer harekeli, sırtı ve köşeleri meşin, 8754 beyit.

Baş: Pîrden hergiz yigitlik gelmeye
Yigid ile pîr hem-ser olmaya

Son : Biz bir yerde ihtiyâr itdük fenâ
K'ol imâretde bulavuz hoş bekâ

Eser girişinde İslam tarihi ve Osmanlı tarihinden söz ettikten sonra İskenderin maceralarına girer. İskenderin fetihlerini ve ölüme karşı ab-ı hayat suyunu aramasını geniş şekilde anlatan eser, Kuran, hadis, hendese, hikmet, ilm-i nücum ve ilm-i tib gibi ilimlerden de bahsettiği için ansiklopedik özellikleri de taşır.

*Feylekus öldi vü Zülkarneyn şâh
Rûm iklimine oldı pâdişâh*

*Râyile Rûm'ı müsahhar eyledi
Begleri kendüye çâker eyledi*

*Devletünn sermâyesidür hüsn-i rây
Rây durur bi-gümân zıll-ı hümay*

*Râyil olur her kişi kim ola şâh
Râydur ârâyış-i taht u külâh*

*Nakz idüp halk Dârâ ahdini
Muhkem itdiler Skender akdini*

*Kamu anun ile hem-ahd oldılar
Sankim ol şir bular şehd oldılar*

İŞRETNAME:
Revâni (1475-1524)

ASL 10, 15

196x120, 150x80 mm., muhtelif satır, 2 stn., yazı 2^a-9^b arasında rika diğer yerler talik, 22 yk., abadi kâğıt, iç yapraklar ebrulu, sırtı meşin yeşil mukavva cilt, 694 beyit.

Baş: İlâhi bezm-i câmı gülşen eyle
Muhabbet şem'i ile rûşen eyle

Son: Kulunum cürmüme bakma İlâhi
Ki sensin pâdişehler pâdişâhı

Eser, şarabın bulunuşu, buna dair bir hikâye ve şarabın vasıfları dile getirilmektedir. Eserde, kadehten, sürahiden, mumdan, içki meclislerindeki yemeklerden, sazlardan, bu meclislerdeki sohbetin adabından, sakiden, dört mevsimden söz edilmekte, sonunda da bunların tasavvufî yöntü anlatılmaktadır. Konusu itibari ile 'Sakiname' özelliği taşımaktadır.

Eser Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım tarafından yayınlanmıştır. (Bkz., Rıdvan Canım, Türk Edebiyatında Sakinameler ve İşretname, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.)

*Gel ey 'ayyâş-ı erbâb-ı me'âni
Nedendür gör şarâb-ı erguvâni*

*Vücûdına olup iblis 'illet
Ne cevherdür ki bulmuş böyle sûret*

*Anı sıkış meger evvelde şeytan
İçüp tâ kim anı mest ola insân*

*Ki ya'ni içe Kâbil ibni Âdem
Dahi evlâdına ola müselleme*

*Ne şeytânlıklar eyler gör bu iblis
İdüben Âdem oğlanına telbis*

*Gel imdi dinle benden bir rivâyet
K'anun hakkında rengidür hikâyet*

KIYAFETNAME:

ASL 342

Hamdullah Hamdi (16. Yy.)

268x195, 220x128 mm., rika yazı, muhtelif sütun, çizgili büyük boy beyaz kâğıt, 154 beyit.

Baş : Eyledüm ol kerîme hamd ü sipâs
Yokdur ni'metine hadd ü kıyâs

Son : Her kimün haremi cemâatdır
Âkıbet tekyegâhı cennetdür

Eser, insanların dış görünüşleri ile ilgili 26 başlık altında, bu dış görünümlere dayanarak kişilik ve ahlaki nitelikler değerlendirilmektedir. Buna göre, renk, yanak, boy, et hareket, saç, baş, alın, kulak, kaş, göz, yüz, burun, ağız, ses, gülmek, dudak, boyun, omuz, çene, sakal, bilek, el, parmak, sırt, karın, ayak ile ilgili kıyafet ilmi itibariyle menfi ve müsbet hususiyetler kısaca anlatılmıştır.

Bu konu ile ilgili olarak Visali'nin 'Vesiletü'l İrfan' isimli eseri de bir kıyafetname olup ASL 269 numarada kayıtlıdır.

Hamdi'nin eseri Amil Çelebioğlu tarafından yayınlanmıştır. (Bkz.: Amil Çelebioğlu, "Kıyafet İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi İle Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyafetnameleri", Atatürk Üniv. Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi (Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı), Fasikül 2, Sayı 11, Ankara 1979.)

Sıfat-ı Kamet

*Kâmeti her kimün ki olsa uzun
Olur ol sâfi-kalb u sâde-derün*

*Kısa olursa kibr ü kine olur
Mekr ile hileye hazine olur*

*İ'tidal ile ola çü kâmet
Ana rahmet nişândur hikmet*

Sıfat-ı Et

*Her kişinin yumuşak ola eti
Lutf-ı tab'ı çoğ ola fehmi iti*

*Katı olursa kuvvet-i tendür
İssı ama galiz ü gevdenür*

*Cürbîşi çok kimesne hod-bîn olur
Fuhs ile hile ana ayîn olur*

LUTFİYYE:

ASL 245

Sünbülzâde Vehbi (1718-1808)

214x135, 140x83 mm., 35 yk, 19 st., 2 stn., Yazı talik, filigranlı kâğıt, cetveller ve söz başlıkları kırmızı, 1^b tezhipli, mukavva üzeri yeşil plastik kaplama cilt.

Baş: Hamd ol Hallâka ki kıldı ihsân
Bir avuç toprağa şekl-i insân

Son : Oldı târîhi de hâl-i ruh-ı zîbâ-yı hayâl
Ahsen ü vechle Lutfiye-i nev buldı hitâm

Lutfiyye, Nabi'nin Hayriye'si gibi nasihat tarzında 1181 beyitlik bir mesnevidir. Vehbi, elli yaşında iken dünyaya gelen oğlu Lutfullah'a hitaben ona öğüt verici bir eserdir. Eserde 91 başlık altında, sosyal hayatın hemen hemen her konusuna temas edilmiştir. Toplum içerisinde nasıl davranmak gerektiği, ahlak kurallarının neleri emrettiği anlatılmış, çeşitli meslekler ve meslek sahiplerinin eksik yönlerine işaret edilerek meslek seçiminde tavsiyede bulunmuştur.

Eser, Yrd. Doç. Dr. Süreyya Ali Beyzadeoğlu tarafından yayınlanmıştır. (Bkz.: Süreyya Ali Beyzadeoğlu, Sünbülzade Vehbi-Lutfiyye, Cihan Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul 1996.)

Der-Men'-i Keşf-i Uyûb (Ayıpların Araştırılması Konusunda)

*Gâh tahdis-i niam it amma
Eyleme tezkiye-i nefis asla*

*Olma cāsūs-ı uyûb-ı âlem
Herkesin hâline Allah a'lem*

*El-hazer kimseyi itme ta'yib
Gelmesün başına ol ayb-i acib*

*Kılma noksan-ı vücûda hande
Yohsa ma'yûb olursın sen de*

*Ayb-ı digerden idüp gazz-ı basar
Kendü aybın görür ashâb-ı nazar*

*Sûret-i hâline eyler im'ân
Görür âyine-i zânûda ayân*

MELHEME-İ ŞEMSİYYE:
Yazıcı Salih (15. Yy.)

ASL 477

199x132, 142x86 mm., 103 yk., 19 st., 2 stn., rika yazı, sözbâşlıkları ve fasıllar kırmızı mürekkepli, sırtı ve köşeleri meşin, siyah deri cilt, ortalama 5000 beyit.

Baş : Ey hudâvend-i kadîm ü lem yezel
Hâliku'l-eşyâ ebedsin hem ezel

Son : Hâkim-i mutlak-ı ehadsin gayrı yok
Cümle bildük senden artık Tanrı yok

Eser, ilm-i nücum (astroloji) üzerine yazılmıştır. Eser her biri bir aya tekabül etmek üzere 12 fasıla ayrılmıştır. Her fasıl hemen aynı başlıklar altında kaleme alınmış 25 bölümden ibarettir. Fasılların konusu o ayda ve günlerinde olmuş ya da olabilecek tabiat olayları ve bunun sonuçlarını içermektedir. Bunun dışında ayın menzilleri, yıldızların ahvali, seyyarelerin devri, her ayın günlerinin özellikleriyle bu günlerin uğurlu ve uğursuz yönleri, alınacak tedbirleri ve bu günlerde yapılması gerekenleri ihtiva eder.

*Zi bî cim ü vav elif bî dūr hurûf
Dâl hî zidür elif cim bî-hurûf*

*Zi yidi bî iki cim üçdür dimiş
Vav altıdur elif bir yaz u kış*

*Dâl çü dört oldu dahi azm itmedüm
Biş-i mezkûrî güzâf cezm itmedüm*

*Bu sekiz harfî görürsün iy imam
Her biri hükmün sürer bir yıl tamam*

*Beş hurûfun kankısında ise yıl
Her ayun bir harfi var çün ay u yıl*

*Ana zamm eyle nicedür gör aded
Kaç olur yıkşenbeden say kıl meded*

MİR'ÂT-I CÜNÛN
Yenşehirlî Avni (19. Yüzyıl)

ASL 191

Çizgili beyaz kâğıt, yazı ebadı 200x95 mm. 15 yk. Agah Sırrı Levend'in kendi el yazısı. 501 beyit.

Baş : Habbezâ nâme-i ibret-bahşa
Görmedi mislini çeşm aslâ

Son: Ma'mûr olup gedâ-yı zamân olma zinhar
Muhtâc-ı nân ider seni dönen rûzgâr

Eser, toplumdaki normal dışı davranışlar sergileyen tiplerin komik yanlarını mizahi bir şekilde eleştirisini içermektedir. Eserde, Nizam-ı Alem Delisi, Neme Lazım Delisi, Nasihat Delisi, Bedevi, Medeni, Kurevi (köylü), Şeci (cesur), Süvari, Zen-dost (zampara), Gulam-pare (oğlanc), Tabib, Müneccim, Ekul (obur), Anid (inatçı), Vehham (kuruntulu), Acul (sabırsız), Kahil (tenbel), Gazub (zalim) gibi tiplerin toplum içindeki durumlarını hiciv-mizah karışımı anlatılmaktadır.

Anid

*Müte'annid o kadar şahs-ı anid
Ki ider hâlini şeytân taklid*

*Gökden indirsen eger İşâyı
Zende itsen faraaaz Musâyı*

*Kimsenün kuluna olmaz yâver
Nûh dir liik dimez peygamber*

*Gökde Hurşid minberi münkir
İ'tikadında inadında musırr*

*İttifak eylese esnâf-ı ümem
Mütehâlif görünür onlara hem*

NARHNÂME-İ DİLBERÂN:
Ali Paşa(?)

ASL 162

Agâh Sırrı Levend'in kendi el yazması, beyaz büyük boy düz çizgili defter, 4 yk, 2 stn, 19 satır, 89 beyit.

Baş: Ey esr-i kemend-i zülf-i nigâr
Dil-pezir-i muhabbet-i dildâr

Son: Bilmiş ol râsıt-ı narhdır bunlar
Artuğu kimin eksüğine yarar

Eser; Huban-ı Sami, Gazzaz Musa Şah, Yalabak Dayı, Ali Bali, Giyahizâde, Nazırzâde, Kara Fehmi, Ak Hüseyin, Bazzâde, Muhazzarzâde, Gelibolulu, Güreşcizâde, Ahızâde, Denizcizâde, Musa Bali gibi tiplerin isimleri başlık olarak verilerek, bu kişilerin mizahi tarzda eleştirisini yapmaktadır.

Narh; fiyat, revaç anlamına gelmektedir. Buna göre Narhname'yi de insanların toplumdaki yerlerini ve değerlerini gösteren eser anlamında kullanmak doğru olur. Bu eseri mizah türünün örnekleri arasına almak mümkündür. Agah Sırrı Levend bu eseri 'Türk Edebiyatı Tarihi'nde güldüren eserler konu başlığı altında zikretmiştir.

*"Cem' olub bir yire nice yâran
Leb-i dilberden oldılar hayrân*

*Narh-ı Divân-ı Ali Paşa'nın
Kimin it narhına sögerler anın*

*Narhda derin sözüm yokdur
Eksügi eksik artuk artukdur*

.....

*Ulemaya ri 'âyet eyleyeler
Sukkâr ile sohbet eyleyeler*

Giyah-ı zâde

*Birisi de giyâh-ı zâde dürür
Şive vü nazı ki ziyâde dürür*

*Oldı halk-ı cihân ana bende
İtdi ihsanı ile sermende*

*Otuz azdır ona otuz bin çok
Deger-i rast otuz iki buçuk*

Kara Fani

*Biri Kara Fani bir dilber
Karanlıkda aklığa geçer*

*Gitdi ol eski seyrlar hani
Şamı Bağdadiye çıkardı anı*

PANZEHİRNAME:
Mustafa Hâmi (19. Yy.)

ASL 45

173x118, 115x80 mm., 43 yk., 11 st., rika yazı, nesir, müellif hattı, bez cilt.
Eser çeşitli zehirlenmelere karşı uygulanması gereken tedavi yollarını
içermektedir. Ayrıca Cidde Valisi Şerif Paşa'nın H. 1263 senesinde geçirdiği bir
hastalıktan da bahsetmektedir. Konusu itibarı ile bir tıp kitabıdır.

PEND-İ ZÂRİFİ:
Zârifi (Ömer Efendi Baba) (ö.H.1210)

ASL 113

215x134, 155x80 mm., 41 yk., 15 st, 2 stn., harekeli nesih yazı, ahırlı beyaz
kâğıt, 1^b tezhipli, miklaplı, iç kapaklı, zencirekli, bölüm başlıkları kırmızı
mürekkepli, kırmızı çerçevesi, ciltli.

Baş: Hamd-ı bî-hadd ol Hudâya ibtidâ
Hikmetine yokdur anun intihâ

Son: Bu arada çünkü hatmoldı kelâm
Hâme mamûş oldu bunda ve's-selâm

1085 beyit olan eser konusu itibarı ile bir nasihatnamedir. Dini, tasavvufi ve
sosyal hayatla ilgili 120 fasıl halinde öğütler sıralanmaktadır.

Ahvâl-i Da'vet-i İcâbet

*Da'vet itse bir gedâ-i sâ'il seni
Kıl icâbet bî-riyadınla beni*

*Meclis-i şâhi olursa ki sakın
Da'vet itmeden ana olma yakın*

*Kâfir eylerse eger da'vet dahi
Da'vetine kıl icâbet ey âhi*

*Da'vet itmeyen seni bakmaz sana
Geldiginle gelmedigin bir ana*

Ahvâl-i Aşk u Aşık u Ma'suk u Ağyar

*Âşık olan vaktini zay eylemez
Bahr-i hâbi her nefesde boylamaz*

*Âşık ne dâhil iden nâdan imiş
Hâl-i aşkı bilmeyen hayvân imiş*

*Âşık isen aşkını fâş eyleme
Kimseyi hâline hâldâş eyleme*

*Âh idüp yaş dökmesin her dem gözün
İsme dildâr olmasın dâ'im sözün*

*Âşınasın ketm iden rendân-taraz
Halk içinde görüne bigâne taraz*

*Gülşen içre derdile bülbül öter
Şem'ine pervâne bihûn yanub tüter*

PENDNAME:
Şemseddin Sivasî (ö. 1579)

ASL 133

205x150, 145x85 mm., 3 yk., 177^a-179^a arası, 17 st., 2 stn., rika yazı, kalın beyâz kâğıt, miklaplı, zencirekli, gömme yaldız şemseli, salbekli.

Baş: Bihamdillah irişdüm nige kâne
Dükkân açdum nasihatden yegâne

Son: Bilürsin Şemsi'nin bu gûne pendî
Seni râh-ı sevâba yelitmeli

Eser 78 beyit olup kaside nazım şekli ile yazılmıştır. Konusu itibari ile bir nasihatnamedir.

*Bihamdillah trışdüm çün nige kâne
Dükkân açdum nâsihatden yegâne*

*Ki her harfi deger yakût u mercân
Velî nâ-ehil olan saymaz hubâne*

.....
*Sana senden büyük ger zulm iderse
Gel anı Hakka salgil ârifane*

*Risâletde hekimâne edâ it
Egerçi ihdâ yokdur tercümâne*

RAMAZANNAME:
(?)

ASL 408

220x145 mm., 23 st., 70 yk., nesih yazı, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, aharlı kağıt, şemseli, miklepli, kahveringi meşin cilt.

Baş: Geldi mâh-ı Ramazânım
Şâd olup sevinde cânım

Son: Ensab ile evlâdımız
Mevlâ ile murâdımız

Eser dörtlüklerden ibaret olup mani şekli ile yazılmıştır. Eser umumiyetle İstanbul'un semt, hamam, mesireleri gibi özellikleri işlemekle beraber renklerden, mesleklerden, hayvanlardan, meyve ve tatlılardan da bahsetmektedir. Eserde Ramazanın birinci gününden itibaren hergün iftarda ve sahurda değişik mevzulara dair maniler mevcuttur.

Eser Amil Çelebioğlu tarafından yayınlanmıştır. (Bkz.: Amil Çelebioğlu, Ramazanname, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995, 349 s.)

Fasl-ı İftar

*Bekçi bilmez hodü şodu
İftara gelirim dedi
Bir inek buzağıstıyla
İftara kahvaltı yedi*

*Yedi okka peynir aldım
O yedi ben baka kaldım
Sofrayı kuruttun bekçi
Ben seni Allaha saldım*

*Saldım fırına bir kuzu
Hem çokça komuşlar tuzu
Ben bir lokma alamadım
Yedi hiç kalmadı tozu*

RAZNAME:

ASL 404

Muallimzâde İbrahim Efendi (?)

222x137x170x80 mm., 40 yk., nesir, talik yazı, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli.

Eser, mutasavvıf kişilerin karakterlerini, ilimlerini ve onlar hakkında menkıbe ve kerametleri içermektedir. Eserde Şeyh Zeyneddin Havafi, Şeyh Şuca, Edirnevi, Zülfikar Ali, Hz. Monla Ebussuud, Hz. Şeyh Ahmed Sadık, Şeyh Firib, Sinan Paşa, Hz. Şeyh Ahmed Sadık, Şah Bediüzzaman, Monla Hüseyin Vaiz gibi kişilerin hayatlarından kesitler sunulmaktadır.

Agah Sırrı Levend bu eseri tanınmış kimseler hakkında tefe'üle dayanan hikâye ve fıkralar içerdiği için tür olarak 'fıkralar ve latifeler' gurubuna dahil etmiştir. (A. Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, s.156, Ankara 1988.)

Hazret-i Şeyh Ahmed Sadık

Merhum, şeyhimiz, azizimiz, mollamız, evvelan gavs-ı zaman, kutb-ı devran, bimâ simâ-yı feyz-i hidâyet, rehnümâ-yı etkiya, ehl-i sünnet, alim ü fazıl, mürşid-i kâmil.

RİSALE-i ZİYAFETNAME:

SA 224

(?)

98x82, 76x50 mm., 80 yk., 2 stn, 11 st., baştarafı nesir, harekeli nesih yazı, çerçeveli, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, gömme şemseli, kahverengi deri cilt.

Baş: Çenid-i bî-had ve ve senâ-ı bî-ad ... (mensur)

Son: Eylegil ihsân bize hüsn-ı alamâb
Lutf idüp kıl bu duâmı müstecâb

Eser, Hz. Muhammed'in büyüklük mucizelerini ve hayatındaki önemli olayları manzum olarak anlatmaktadır. Bunun yanında bazı hadislerin manzum açıklamasını da içermektedir. Konusu itibari ile tasavvufi bir eserdir.

*Mu'cizâtından biri mi'râcîdur
Hâk-pâyı kırk çarhun tâcîdur*

*Ana râm olmuşdur çün cümle cihân
Kıldı pes tayy-ı mekân bast-ı zamân*

*Pes çıkup seyr-i semâvât eyledi
Mu'cizâtın halka isbât eyledi*

*Şol nişânlar kim didi buldu zuhûr
Toldi gam-ı küffâr u mü'minler mesrûr*

*Yerde gökde matlabı haktır anun
Kadri âli gönlü el-haktır anun*

SAHBÂNAME:
Fevri (ö. 1570)

ASL 501

Sahbâname, Fevri Divanı'nın 19^b-21^a sayfaları arasında yer almaktadır. Eser Terci-i Bend nazım şekli ile yazılmış olup 5 bend halinde 55 beyitten oluşmaktadır. Mey'e yazılmış bir medhiye olup, Sakiname'lere dahil edebileceğimiz bir eserdir. Mey'in özellikleri ve insan hayatındaki önemine değinilmiştir.

*Merhabâ el piyâle-i sahbâ
Habbezâ ey madâim-i hamrâ*

*Merhabâ merhabâ safâ geldin
İyledün mürde dilleri ihyâ*

*Gel berü ey sürür-ı kalb-ı hayrân
Gel gel ey nûr-ı dide-i binâ*

*Gel ki sensin fütûh-ı rûh-ı civân
Gel ki sensin 'asâ-yı pir-i dütä*

*Gel ki ayağuna nisâr itsün
Cevher-i 'aklımı dil-i danâ*

*Başları üzre yir iderler hep
Pâdişâh u vezir ü bâ u gedâ*

*Cür'anı nûş idende kalmaz ebed
Gâm-ı emrûz u gussâ-i ferdâ*

*Câmene virseler bedel olmaz
Taht kâvus u milket-i darâ*

*Senünile tefâhir iyelerler
Câm-ı cemşid ü millet-i 'İsâ*

*Dil-i gâm-kini yine şâd itdün
Geldün itdün bu mürdeyi ihyâ*

*Âb-ı hayvân mısın nesin ey mey
La'l-i cânân mısın nesin ey mey*

SAKİNAME:
Riyâzî (ö. 1644)

ASL 13

190x120, 140x75 mm., 15 st., 2 stn., yazı nesih, 1^b-2^a arası cetveller yaldızlı, diğer sayfeler kırmızı, müstensih Nevzade Atayı, 1053 beyit.

Baş: Hamd ol ehad-ı kadim-pâke
Feyz-i keremi su virdi tâke

Son: İtme sekerât-ı mevti kârı
Hayr eyle o demde hatm-i kârı

Sakinameler, sakiden, içkiden, içkinin çeşitlerinden, içki araç ve gereçlerinden, içki toplantılarından, kısaca, içkiyle uzaktan yakından ilgili bir çok duygu, düşünce ve kavramı bazen tasavvufi, bazen dünyevi olarak bir bütün halinde ele alıp işleyen şiirlerdir. Bu tarzda kaleme alınan eserlere Nizami'den bu yana 'Sakiname' denilmeye başlanmıştır.

Seyfettin Özege'de Bulunan *Sakiname* konulu eserler şunlardır:

Fevri, *Sahbaname*, ASL 501 (19^b-21^a)

Kafzade Faizi, *Sakiname*, ASL 14

Alleme Efendi, *Sakiname*, ASL 12

Nef'i, *Sakiname*, ASL 259 (69^a-71^a)

Şeyhülislam Yahya, *Sakiname*, ASL 11

Şeyhi, *Sakiname*, ASL 12

Riyazi, *Sakiname*, ASL 13, 312, 466

Fehim-i Kadim, *Sakiname*, ASL 320 (10^a-13^a)

Nev'izade Atayı, *Sakiname*, ASL 449 (228^b-265^a)

Cem'i Mehmed, *Sakiname*, ASL 498 (48^a-50^b)

Hoca Neş'et, *Sakiname*, ASL 381 (53^a-54^a)

Benlizade İzzet, *Sakiname*, ASL 357 (17^a-25^a)
Bayburtlu Zihni, *Sakiname*, SA 2933
Turabi Ali, *Sakiname*, ASL 296
Süleyman Celaleddin, *Sakiname*, SA 1138
Kâzım Musa Paşa, *Sakiname*, 11937 (matbu)

Riyazi'nin Sakinâmesi 1024 beyit olup bölüm başlıkları Farsçadır. Eser, meyin elde edilişinden, içildikten sonraki hallerden bahsettikten sonra konuyu saza getirip onun vasıflarını anlatır. Bunu, bade, bahar sabahı, seher vakti, güllerin ve bülbülün tavsifi izler. Meyini yasak edilişinden duyulan üzüntüden sonra sonbahar tasviri ile eser biter.

Sıfat-ı Sâki ve Mutrib
O reşk-i peri bu ta'ne-i hûr
Bu sûret-i cân o peyk-i nûr

Ol fitne-i dil bu âfet-i cân
Bu cân-ı hîred o rûh-ı irfân

O bezle güzâr u bu gazel-gûy
O nûkte-şinâs u bu mahal-gûy

Olmışlar iki birâder-i cân
Bir sâgar içüp yalaşdılar kan

Ol tâb-ı mey ile meclis-efrûz
Bu nagme-i sazla ciger-dûz

Bu âteş-i gussaya seper âb
Ol turra-i sazına virür tâb

SELATİNNAME:

ASL 223

Sarıca Kemal (15. Yy.)

Büyük boy çizgili defter, 24 st., tek stn., 128 yk., eser İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 331 numarada kayıtlı eserden istinsah edilmiştir, telif tarihi: 1490, ortalama 3000 beyit, eserin diğer adı da 'Haza Kitab-ı Tevarih'dir.

Baş: Kılalım serini bismillaha yâd
İdelim nâm-ı yezdân ile bünyâd

Son: Güni güne yek olsun görsün hem
Cihana ümid olsun şâd u hurrem

Eser II. Bayezid adına yazılan manzum bir Osmanlı tarihidir. Osmanlı devletinin kuruluşu ile başlayan eser II. Bayezid devrine kadar geçen önemli olaylar, fetihler ve savaşları anlatır. Eserde bulunan önemli konular şunlardır: Bursa'nın fethi, Süleyman Şahın ölümü, Edirne'nin fethi, Yıldırım Bayezid'in savaşları, Timur'un Anadolu'ya gelmesi, Eflak'ın fethi, İstanbul'un fethi, Saraybosna'nın fethi'dir. Bunun yanında şair eserini değişik hikâyelerle temsil bakımından süslemiştir.

Feth-i Edrine

*İşit imdi berâdın bir hikâyet
Ki râvi şöyle kılsun dir rivâyet*

*İderler kal'a üzere hayli cengi
Olur küffâra âlem tengi tengi*

*Kırılır hayli kâfir ol arada
Şehensâhlar olsa mâcerâda*

*Yedi yüz elli beşe şâh-ı gâzi
Alır Edrineyi tûr-ı Hicâzi*

Cırlayık ile Karınca

*Münâsib hâl olur işbu hikâyet
Ki dinle nice kılmışam rivâyet*

*Varımış cırlayık bir bili ince
Anunla kardaş olmuş bir karınca*

*İdermiş cırlayık her gece sâz
Geçenden kesmez imiş hergiz âvâz*

*Kış irişdi görür keser âvâzın
Nenedür halka çalmaz oldı sâzın*

*Kanat büzülüp ağaca yapışur
Kalur ağaç butağında apışur*

*Gelüp ol kardaşı karıncaya dir
Kerem it bana öldüm bir gıda vir*

SELİMNAME:
Şukri (16. Yy.)

ASL 308

170x120, 130x97 mm., 2 stn. 8 st., 160 yk., harekeli nesih yazı, konu başlıkları yok, kahverengi deri cilt.

Baş: Başlayalım sözi bismillah ile
Kim şeref tapar söz ismillah ile

Son:

Eser, Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'daki valiliğinden başlayarak, onun hayatını ve savaşlarını konu edinmektedir. Eser Yavuz Sultan Selim'in ölümünden sonra, Kanuni zamanında yazılmış ve Kanuni'ye sunulmuştur. Şair, Yavuz Selim hakkında kendi bildiklerini ve çevresinden duyduğu rivayetler üzerine bina etmiştir.

*Çün İstanbul Hazret-i Şâh olmadı
Arzusı Şâha dil-h'âh olmadı*

*Bir res'üli nâme gönderdi revân
Devlet erkânına ol düşen Revân*

*Böyle arz itdi Selim ü ser-efrâz
Kim sizünle idelüm işâ-yı râz*

*İdelüm ol gizli esrârı ayân
Çünki devlet-h'âh siz sizi ayân*

*Hamdulillah kim sipihri hoş hurâm
Âl-i Osmân mülkine virmiş nizâm*

SERGÜZEŞTNAME:
Bayburtlu Zihni (19. Yy.)

ASL 353, 354, SA 233

185x120, 130x95 mm., 17 st., 2 stn, 445 yk, nesih yazı, sarı kâğıt, çerçevesiz, kahverengi karton cilt.

Baş: Hakk her emrde lâzımdır Yâd
Kıldı hakkile her şeyi icâd

Son:

Eser, konu olarak şairin kendi hayat hikâyesini ele almaktadır. Şairin memuriyet hayatını anlatmakta ve memuriyet hayatında yolsuzluk yapan kişilere olan hicviyelerini içermektedir. Bunu takiben eserde şair dokuz destana yer vermiştir. Bu destanlar şunlardır: Akka, Hart, Sinop, Otlakçı, Eşek, Ocak, Dâsitan-ı Acibe, Esb-i Lagar, Aman Dede Destanlarıdır.

*Kahvede oturur iken nâgâh
İçerü girdi o mest-i gümrâh*

*Diyerek vây efendim Zihni
Gelüşem şahlandum Zihni*

*Seni ber gökde ararken her sû
Yirde buldum ne inâyetdür bu*

*İtdi gâh destimi gâh pâyımı bûs
O hayâsız o edebsiz me'yûs*

*Göz ağartdum dişimi sıkdum boş
Kande söz anlıya gömgök sarhoş*

SEYAHATNAME:

ASL 97

Hatîf (Bursalı Hasan Siraczâde) (18. Yy.)

190x130, 142x100 mm., eser içinde bulunduğu mecmuanın 172^a-198^b arasında, 20 st., 3 stn., talik yazı, aharlı sarı ince kâğıt, çerçeveli, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, ist. ta.: H.1156.

Baş: Minnet Allaha Resûlüne selâm
Her hâtıram-râ bu mebde' bu hitâm

Son: Ehl-i divân didiler teşrifinin tarihini
Geldin yine sadrının mesned-ârâ sâhibi (1156)

Eser, şairin gezdiği şehirleri ve bu şehirlerdeki mimari özellikleri ve bu şehirlerde mezarı bulunan ya da bu şehirle özdeşleşmiş alimleri anlatmaktadır. Konya ve Halep şehirlerinin yanında asıl önem Bağdat şehrine verilmiştir. Bağdatta bulunan bir çok yapı ve mimari eserlere ayrıca tarih de söylenmiştir.

*Konyada iki şeb olurlar ârâm
Oldı âdâb-ı ziyâret-i itmâm*

*Şems-veş olmağa kuduret pâye
Sür yüzün dir ki Mevlânâya*

*Membâ'ı çöl-i kerâmetdür bu
Matla'ı Şems-i hidâyetdür bu*

*Olduk âsûde-nişin bir leb-âb
Haymeler oldı saf-ârâ çü hebâb*

.....
*İlm ü irfân ile hâki şühûn
Bulunur bunda nice ehl-i derûn*

*Gel gel ey teşne-i tahsil-i irşâd
Menba'ı ilm ü edebdür Bağdâd*

*Gitdiler gerçi selef-i müctehidin
Bulunur yine halef-i ilm-i yakîn*

SİLSİLENAME:

SÖ 18870

Şeyh İsmail Hakkı Celveti (18. Yy.)

200x133, 140x73 mm., talik yazı, 54 yk., nesir, yer yer manzum bölümler de içermektedir, 19 st., başlıklar kırmızı mürekkepli, cetvelsiz, beyaz karton kapak, baş tarafı eksik.

Eser, İsrail, Mikail, Cebrail, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hz. Ali'den sonra 32 adet ünlü şeyhin hayat hikâyesi ve menkıbesi ile, 'Süluk-ı Halvetiyye', 'Kanun-ı Halvetiyye', 'Füyûz-ı Tarikat', 'Sünnet-i Tarikat' ve 'Mekrûh-ı tarikat' gibi bölümleri içermektedir.

Tasavvufi bir eser olan Silsilename aynı zamanda din ve tarikat büyüklerinin gerçek ve efsaneleştirilmiş hayatlarını konu alan 'Tezkiretü'l-Evliya' ve 'Menakıbname' özelliği de taşımaktadır.

SİNAME:

ASL 634

Hümâmî (15. Yy.)

Mikrofilmden fotokopi edilmiş, 14 yk, rika yazı, 1 stn, 10 st.

Baş: Bihamd'ül-vâiz.....
Teâli li Allah subhân-el-kerim

Son: Hudâya rahmet idüp eyle merhûm
Anı k'itmez du'âdan bini mahrûm

Eser, İranlı Kâtibî'nin eserinin çevirisidir. Hümâmî, Halil Paşa'nın isteği üzerine bu eseri Farsça'dan çevirmiştir. Eser aşıkta sevgiliye yazılmış otuz adet manzum mektuptan ibarettir. Her mektubun sonunda bir gazel mevcuttur. Şair

sebeb-i telif bölümünde, bir gece gönlünün mest ve şeyda olduğunu, can sırlarını aşık etmek istediğini, gönlünde heveslerin bulunduğunu, 'aşık olan uyku görmez' meseline uyumadığını, güzeller için gazeller söylediğini anlatır.

*Elâ ey serv-kadd ü rast-peyker
Mübârek tal'at ü fehunde ahter*

*Yanağı lâle-i bağ-ı letâfet
'İzâri ved-i gülzâr-ı tarâvet*

*Yedi iklim-i hüsnün şehriyârı
Tokuz meydân-ı çarhun şehsüvârı*

*Selâmı çün nesim-i sünbül ü gül
Selâmı çün nidâyı sâz-ı bûlbûl*

*Peyâmı pür-fırâk-ı derd ü hasret
Ki andan feyz alur mihr ü muhabbet*

*Görelen hüsnini nûr-ı basarda
Esirün oldı gönlüm bir nazarda*

SÜLEYMANNAME:
Şemseddin Sîvâsî (16. Yy.)

ASL 134

205x150, 145x85 mm., 44 yk., 17 st., 2 stn., içinde bulunduğu mecmuanın 180^b-223^a arasında, rika yazı, ince beyaz kâğıt, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, miklepli, zencirekli, gömme orta şemseli, bordo renkli deri cilt, müst.: Hafız Muhammed b. Ahmed, ist. ta.: H. 1118.

Baş: Eyâ men celle zikr-i teâlâ
Ki râ şâyed ki gûyed zikr-i mevlâ

Son: Mustafanun ruhına bizden selâm
Yeller esdükçe vü gezdükçe gamâm

Eser, Kanuni Sultan Süleyman'ın hayatını ve savaşlarını anlatmaktadır. Şair bizzat şahid olduğu olaylara daha da ağırlık vermektedir. Kanuni'nin seferleri, askerleri ve halkı ile olan ilişkileri, insani yönü gibi konular şairin kendi bakış açısından verilmektedir.

*Yordılar Şâha doğru cümle hoş
Bir aceb iş dahi oldı eyle gûş*

*Bâb-ı meydâne çü yakın geldiler
Büy-ı miske cümlesi gark oldılar*

*Sordular serhenge çün bûdan eser
Taybile bu dahi dirdi hoş haber*

*Her kaçın kim emr ide bâd-ı sâbâ
Misk ü anber saçı dolar hevâ*

*Çünki bûdan aldılar bunlar haber
Kendülerden bilmez oldılar haber*

SURNAME:
Nabi(1642-1712)

ASL 184, 187

273x198, 213x85 mm., 52 yk, 24 st., 2 stn., rika yazı, çizgili beyaz kağıt.
Eser 1189 tarihli bir nüshadan istinsah edilmiştir. 587 beyit.

Baş : Râstdur kârı anun kim her gâh
Ola evvel sühânı hamd ana

Son : Keremine vire ol bî-enbâz
İki şehzâdesine ömr-i dirâz

Eser IV. Mehmet'in şehzadeleri Mustafa ve Ahmed'in on beş gün devam eden sünnet düğünlerini anlatmaktadır. Nabi bu sünnet düğününden sonra yapılan ve yine on beş gün devam eden padişahın kızı Hatice Sultan'ın Musahip Mustafa Paşa ile evlenme düğününü anlatmaktadır.

Türk edebiyatında Surnameler üzerine geniş çaplı bir araştırma yapılmış ve yayınlanmıştır. (Bkz.: Mehmet Arslan, Türk Edebiyatında Surnameler –Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri- Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. Ankara 1999, 838s.; ayrıca, Agah Sırrı Levend, Nabi'nin Surnamesi, Burhanettin Matbaası, İstanbul 1944.)

*İki şehzâde-i âli-şâna
Ol iki mâh-ı ziyâ-efşâna*

*Sühân-ı hâfîş-ı pâkize-nihâd
Eser-i hâme-i garra-yı imâd*

*Cevheri hançer-i elmâs-nümâ
On iki kut'a metâ'-ı zibâ*

*Eyledi dâver-i dine ihdâ
Hâkim-i defteri Ahmed Paşâ*

*Cevheri raht ile bir re's semend
Bir dahi sorguc-ı cevher-peyvend*

TARİFNAME:

ASL 189

(?)

Agah Sırrı Levend'in kendi el yazısı, büyük boy beyaz çizgili defter, 2 stn., ortalama 14 st., mavi mürekkebe, 503 beyit.

Eser, yeryüzünde bulunan bütün meslek guruplarını, toplumsal tipleri mizahi yönden izah etmektedir. Her kon üç beyitle anlatılmıştır. Eserde anlatılan meslekler şunlardır: Kâtip, muhasib, şair, arif, zarif, mahbub, aşık, zanpara, gulampare, rakib, ekÜl, lala, sadık, akıl, mecnûn, köylü, ahmak, natuvan, yetim, fakir, gani, acem, rumi, türki, siyah, hacı, oğlan, nedim, çingene, küçük, kalender, meyhaneci, sarhoş, saki, tiryaki, bengi, sipahiyan, subaşı, asker, derban, kethüda, müneccim, remmal, yalancı, tabib, sayyat, nakkaş, berber, kuşbaz, canbaz, hokkabaz, guyende, neyzen, çengi, dellal, tacir, dürzi, hallac, bakkal, aşçı, hamamcı, dallak, nazır, değirmenci. Görüldüğü üzere şair toplum hayatında yerini alan tüm meslek ve tipleri işlemiştir.

Der Ta'rif-i Müneccim

*Eger kılsan müneccimler kitâbın
İderler subha dek yıldız hisâbın*

*Gehi burc-ı hamelden seyr iderler
Gehi evc-i zuhalden tayr iderler*

*Yazarlar gâhi ahkâm-ı kevâkib
Çizerler gâhi eşkâl-i garâib*

Der Ta'rif-i Şâir

*Nedür şâirlerün dirlerse hâlin
Ögüb dilberlerün zülf ü lâlin*

*Kimini dâm tileyüp kimini dâme
Tolaşup geh dehân ü geh meyâne*

*İderler yok yere türlü makâlat
Netice çıkmaz illâ ki hayâlat*

TARİFNAME-İ İSTANBUL (ŞEHRENGİZ-İ İSTANBUL): ASL 188
(?)

Çizgili büyükk boy defter, nesih yazı, 20 st., 36 yk., nesir-nazım karışık, nesir ağırlıklı, siyah mürekkepli dolmakalemle yazılmış.

Eser, konusu itibari ile İstanbul'un önemli yerlerini ve bu kentte dikkat çeken bazı tipleri anlatmaktadır. Tür olarak şehrengiz olan eserde şu bölümlere yer verilmiştir: Sıfat-ı Huban-ı Hercayı, Sıfat-ı Bazaristan, Sıfat ü kesret ü câmiat, Sıfat-ı Belde-i Mezbur, Evsâf-ı Cami, Sıfat-ı Câmi-i Sultkan Mehmed, Sıfat-ı Ehl-i Riya, Sıfat-ı Tahtakale, Sıfat-ı Tophane, Sıfat-ı Eyyub-ı Ensari, Sıfat-ı Kâğıthane.

Kitaplıkta yazma eserler arasında bulunan diğer Şehrengizler ise şunlardır:

Siyâmi-i Rûmî, *Şehrengiz-i Antalya*, ASL 49

Vechi, *Şehrengiz-i Gelibolu*, ASL 62

Zâtî, *Şehrengiz-i Edirne*, ASL 150-163 (1^a-4^a arası)

Cemâlî, *Şehrengiz-i İstanbul*, ASL 150-163 (5^a-15^b arası)

Mânî, *Şehrengiz-i Bursa*, ASL 150-163 (17^a-21^a arası)

Cefâyî, *Şehrengiz-i Rize*, ASL 150-163 (23^a-26^a arası)

İshâk Çelebi, *Şehrengiz-i Bursa*, ASL 150163 (28^a-30^b arası)

Yahya Efendi, *Şehrengiz- İstanbul*, ASL 150-163 (70^a-80^a arası)

Fehim-i Kadîm, *Şehrengiz-i Fehim*, ASL 164-166 (1^a-8^b arası)

İsmail Belîğ, *Şehrengiz-i Bursa*, ASL 164-166 (11^b-18^b arası)

Ulvi Çelebi, *Şehrengiz-i Ulvi Çelebi*, ASL 167-180 (1^a-8^b arası)

İshak Çelebi, *Şehrengiz-i Bursa*, ASL 167-180 (9^a-12^b arası)

Azîzi Bey, *Şehrengiz-i İstanbul*, ASL 167-180 (13^a-20^a arası)

Gelibolulu Mustafa Ali, *Şehrengiz-i Gelibolu*, ASL 167-180 (21^a-24^b arası)

Rahmi, *Şehrengiz-i Yenişehir*, ASL 167-180 (26^a-33^b arası)

Cemâlî, *Şehrengiz-i İstanbul*, ASL 167-180 (35^a-48^b arası)

Neşâti, *Şehrengiz-i Edirne*, ASL 167-180 (52^a-55^b arası)

Usûli, *Şehrengiz-i Yenice*, ASL 167-180 (54^a-57^a arası)

Hayreti, *Şehrengiz-i Belgrad*, ASL 167-180 (62^a-68^b arası)

Sâfi, *Şehrengiz-i İstanbul (Farsça)*, ASL 167-180 (74^a-92^a arası)

Kerîmî, *Şehrengiz- Edirne*, ASL 167-180 (93^a-99^a arası)

Priştineli Mesîhî, *Şehrengiz-i Edirne*, ASL 167-180 (101^a-106^b arası)

Cemâlî, *Şehrengiz-i Serez*, ASL 167-180 (108^a-113^b arası)

Kalkandelenli Fakîrî, *Şehrengiz-i Üsküp*, ASL 189-190 (1^a-22^a arası)

Piriştineli Mesîhi, *Şehrengiz-i Edirne*, ASL 605

TE'DİBNAME:

ASL 271

Keşfi (?)

205x120, 40x66 mm., 14 st., 2 stn, aharlı kâğıt, talik yazı, başlıklar kırmızı, orta şemseli kahverengi cilt, eser kitabın 149^a-195^a varakları arasındadır. Mecmuanın son yaprağında değişik bir hatla bir na't bulunmaktadır.

Baş : Veli bana bahşîş-i bî-hatâ
Bir oğul i'tâ itdi adı 'Atâ

Son : Sen ey Keşfî fakr ile fahr eyle kâr
Diler isen sa'âdet anda karâr

*Veli bana bahşîş-i bî-hatâ
Bir oğul i'tâ itdi adı 'Atâ*

beyitiyle eserine başlayan şair, Ata isimli oğlunun yirmi yaşına kadar aldığı eğitimleri sıraladıktan sonra, oğlunun hayatta karşılaşacağı tehlikeleri anlatarak uzak durması geren şeyleri nasihat yolu anlatmaktadır. Eserin bir diğer özelliği ise oğlunun yapması gereken şeylerden ziyade yapmaması gerekenler üzerinde durmasıdır. Başlıkların 'Der Men'-i' ifadesiyle başlaması da bunu göstermektedir. Ayrıca her bölümün sonuna anlatılan durumla ilgili bir de hikâye eklenmiştir.

Eser konusu itibarı ile nasihatname özelliği taşımaktadır.

Der-Men'-i Esrâr

*Hem esrâr ile olma mecnûn-ı h'âr
Ki ider ehlin ol ağzı açık pür-humâr*

*Verir keyfiyet gerçi evvel safâ
Olur sonra ammâ kişi mübtelâ*

Der-Men'-i Zen-bâzâr

*Sakın varma bâzâr-ı mahbûba sen
Gözet bir hayâ ehl-i mergûba sen*

*Cihân gibi olur bî-vefâ-yı pür-cefâ
Hazer it sakın ummâ olardan vefâ*

*Olur saçları gibi peymân-şiken
Çü peymân-şikendür vefâ olma sen*

*İder gerçi evvel seni behre-ver
Veli sonra çâk-ı cânına kast ider*

*Yüzi mihr olub alını olursa mâh
Er isen sakın itme olara nigâh*

TERBİYETNAME:

ASL 46

Gaybl (?)

170x118, 103x80 mm., 28 yk., 7 st., 2 stn., rika yazı, kırmızı söz başlıklı, şemseli deri cilt.

Baş: Bismike'llahümme yâ ehle's-semâ
Elezi rabbi's-semâvâti'l-ûlâ

Son: Ref' olundu rûy-ı nazmumdan nikâb
Söz budur vallâhu a'lem bi's-savâb

360 beyit olan eser, II. Bayezid'e sunulmuştur. Eser tasavvufi mahiyette olup tarikata giren bir kişinin insan-ı kâmil mertebesine ulaşma yollarını bir Şeyh ağzından anlatmaktadır. Konu itibari ile tasavvufi terbiyenin esaslarını içermektedir.

*Vardı bir şeyh-i kâmil-i nigh-bân
İşbu asr içinde bir sâhib-kırân*

*Kim ki sorarsa sırr-ı bâbından haber
Kâni dürrinden gelürdi bu güher*

*Kaçın itsün sırr anda kıyl u kal
Çün bilürdi vasfın gelmez zevk-i hâl*

*Âlem-i gark idi zulmât-ı felek
Çarha girdi arş u ferş ins ü melek*

*İşbu resm oldı çün hâl-i cihân
Eyledüm işbu sözi diyü zebân*

*Vasf-ı hâlini eger arz eyledüm
Sırr nekim varıdı söyledüm*

*Vâkıf oldı hâle çün ol nigh-bân
Didikim ey derd-mend-i nâtivân*

*Ey biçâreler ey derd-mend
Rûm ikliminde oldı sûd-mend*

*Bu diyâr içinde likin ey gedâ
Âşiyân-ı devlete ver bir sümâ*

VAHDETNAME:

ASL 280

Abdurrâhim Karahisârî (15. Yy.)

196x130, 145x90 mm., 13 st., 2 stn., harekeli sülûs yazı, aharlı beyaz kâğıt, cetveller siyah ve kahverengi, sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, müst.: Mezid Abdullah, İst. Ta.: H. 1002, 4250 beyit.

Baş: Dinle zât-ı pâki cân-ı pâkden
K'Âdemi peydâ kılıpdur hâkden

Son: Düşmedi bu resme bir türlü kitâb
Hak budur Allâhu a'lem bi's-sevâb

Eser konu itibari ile tasavvufî'dir. İslam dininin önemi ve esaslarıyla, tasavvufun mahiyeti ve kuralları, bazı ayetleri, Hz. Muhammed'in hadisleri ile, bunlara uygun hikâye, rivayet ve misaller eklenerek anlatılmıştır. Eser Şehit Veziriazam Mahmut Paşa'ya sunulmuştur.

*Aşk sözün gûş idün iy âşıkân
Aşk câmin nûş idün iy sâdikan*

*Ben ki aşkun bahrine dalmış idüm
Viriben varlığı aşk almış idüm*

*Aşk şehrin çün temâşâ eyledüm
Her metâından temennâ eyledüm*

*Katreden deryâya kıldum çün sefer
Âfitâbı buldum isterken kamer*

*Tuş oldum bi-nihâyet bahre ben
Bulmuşam gencîne-i şâhâne ben*

*Hûb-rûlar kim görüp kaldum tana
Cennetün hürîleri irmez ana*

*Câm-ı pür-mey içmişem hammârdan
Tîb-i hoş-bû açmışam attârdan*

VAKIÂNAME:

ASL 545

Veysi (1561-1627)

250x135, 150x70 mm., 10 yk., Eser içinde bulunduğu mecmuanın 187^b-196^a arasında, 36 st. (çapraz) nesir talik yazı.

Eser kaynaklarda ve diğer nüshalarda "Habname-i Veysi" (SÖ 18726) olarak geçmektedir. Konu itibarı ile bir rüya kitabıdır. Veysi rüyasında I. Sultan Ahmed ile Büyük İskender'i bir arada görür. İnsanlığın huzur ve asayışı bozucu olayları, dünya nizamı konusunda eski- yeni değerlendirmesi yapılır. Ve bu huzursuzlukların şeriat sayesinde son bulunacağı kanaatine varılır.

ZAFERNAME:
Sabit (ö.1712)

ASL 255, 417

Eser içinde bulunduğu mecmuanın 166^b-181^b yapraklarındadır. Eserin orijinal adı 'Zafername-i Selim Giray Han'dır.

Baş : Gel ey rahş-ı kıl-k-i sühangîr ü dâr
Cedelgâh-ı ma'nâ-yı kıl ü pür-ayâr

Son : Yine eski ameli tâ ki iderler taklîd
Bu bendine tâze kılâde ile virtürler ziyet

426 beyit olan eser, II. Sultan Süleyman zamanında Avusturya seferine çağrılan Kırım Hanı Giray Han için yazılmıştır. Eserin çoğunluğunu Sultan Süleyman'ın cülusu için yazılan beyitler meydana getirir. Olay olarak Selim Giray'ın Leh ve Rus ordusuna karşı kazandığı Prekop zaferini anlatır. Eser hamasi şiir sahasında önemli bir yer tutar.

Eser Turgut Karacan tarafından yayınlanmıştır. (Bkz: Turgut Karacan, Sabit-Zafername, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas 1991, 98s.)

Saf-ârâ-yı meydân-ı nazm-âveri
Hüner-menkabet hâme-i dâveri

Ferâhnâme-i fethi tezhib idüp
Suhen safların böyle tertib idüp

Seher-geh ki hurşid-i şesper be-dest
İdüp ceys-i tabur-ı şâmı şikest

Perişan idüp leşkerin kevkebün
Karasın dahi görmediler şebun

Süvâr oldı hakan-ı Rüstem-mesâf
O bir kahraman rahş-ı gerrunde Kaf

ZENANNAME:**MMK 94****Enderunlu Fazıl (19. Yy.)**

220x157, 180x105 mm., talik yazı, Eser Fazıl külliyyatı içinde 148^a-175^b arasında, 22 st., 2 stn., sözbaşlıkları kırmızı mürekkepli, çerçevesi, kapak sarı karton kâğıt, 1100 beyit.

Baş: Minnet o hâlık-ı hikmet-kâra
Zen-i dünyâyı iden mekkâra

Son: Hâtîme olsa sen ey tahayyin
Bu zenânnâmeye de âmin

Şair, Hubanname eserinde olduğu gibi bu eserinde de çeşitli milletlerin kadınlarını tarif ve tasvir etmiştir. Eserde sırasıyla, Hind, Acem, Bağdat, Sudan, Habeş, Yemen, Fas, Cezayir, Hicaz, Şam, Haleb, Anadolu, İstanbul, Bahr-ı Sefid, Rum, Ermeni, Yahudi, Çingene, Rumeli, Arnavud, Boşnak, tatar, Gürcü, Çerkes, Millet-i Muhtelifê, Nemçe, İspanya, İngiliz, Rus, Flemenk ve Yeni Dünya kadınlarının tasviri işlenmiştir.

Eser 1838'de İstanbul'da basılmışsa da Hâriciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa tarafından edebe aykırı görülerek toplattırılmıştır.

Beyân-ı Zenân-ı Rumeli

*Ey şehensâh-ı fezâ-yı sine
Gûşe peydâ-yı serâ-yı sine*

*Rumeli zenleri şekl-i hûri
Zen-i İslâmbula benzer tûri*

*O semin ten ile rûy-ı gülfâm
Birbirine mütenâsib endâm*

Der beyân-ı Bahr-ı Sefid

*Ey ki rûyında siyâh-ı hâli
Olmuş ol bahr-ı sefide vâli*

*Atalar kızları hep dil-keşdür
Burc-ı âbide bütün meh-vesdûr*

*Cânib-i bahr-ı sefide güzâr it
Atalar kızlarına bir nazar it*

